

ЛІСТЫ УЛАДЭКА

1 гадзіна ночы
25 лютага 1931 г.

Не спіцца, Міля.

Ужо даўно зніклі, растварыліся ў начным змроку фантастычныя прывіды сноў – а я ўсё яшчэ ляжу, варочаюся з боку на бок і ўздыхаю.

Уздыхаю так глыбока, з такім пачуццём – як быццам і на самой справе найвялікшая нядоля абрынулася на маю галаву і сваім цяжарам цісне на грудзі.

Я думаю: «Ах, які я няшчасны, зусім-зусім адзін, гаротны, гаротны Уладэк. Ніхто цябе не прылашчыць, не пацалуе. І ты доўга-доўга яшчэ не ўбачыш Мілю, не пачуеш пяшчотных слоў...»

Хвіліну прыслухоўваюся да шуму ў бараку, дзе сон скаваў 150 чалавек, да стогнаў хворых, углядаюся ў цмяныя цені за акном і вырашаю: «Не заснуць ужо, відаць; злезу і напішу ліст Мілечцы».

Ціхенька – каб не разбудзіць суседа – дастаю з паліцы пяро і атрамант, з кішэні пінжака – паперу і асцярожна спускаюся з нараў.

Прысаджваюся да стала.

Яшчэ ўчора – атрымаўшы твой трэці ліст (другі недзе захрас) – хацеў паслаць адказ, напоўнены горыччу і крыўдай.

Хацеў напісаць, што ты мяне ўжо не кахаш. Пішаш лісты праз абавязак І не паспееш дабрацца да другой старонкі, як ужо агаворваешся, што спяшаешся – таму канчаеш.

У першым лісце ты спяшалася спаць, бо ўжо позна, у другім (па тваёй нумарацыі яно трэцяе) ты спяшаешся на працу. Хацеў напісаць, што кола тваіх інтарэсаў замкнулася і я застаўся па-за гэтым колам, за бортам, зусім чужы.

Калі ў першым лісце ты рызыкнула напісаць «жыць разам ці хаця б побач», то ў другім – гэтая думка прытаілася недзе на задворках, і нясмела, не давяраючы самой сабе, ты робіш ужо паўкроку наперад: «Добра было б жыць разам».

А «побач» ужо сплыла, растала.

Хацеў напісаць, што ў тваіх лістах няма пачуццяў. Ты нічога не пішаш, як жывеш, як бавіш час, ці катаешся на каньках і лыжах, з кім бачышся.

Хацеў напісаць, што і да Франэка ў інтэрнат ты ездзіла толькі таму, што ў Акадэміі вучацца палякі.

І яшчэ шмат, шмат чаго хацеў напісаць я.

Яшчэ ўчора...

А зараз, калі сяджу вось так сярод ночы і мару, і мару аб мінулым, аб шчасці, перанёсшыся думкамі туды, у далёкую Маскву, у пакойчык, дзе спіць мая вечна каханая – уся горыч і крыўда знікла, растала, як растае снег пад палкімі праменьнямі красавіцкага сонца.

Я ўглядаюся ў мілыя, такія дарагія рысы, і кожная дэталё, кожны штрэх напаўняе сэрца радасцю і шчасцем.

Вейкі, якія абрамляюць шчыльна закрытыя вочкі, шырокія разлётныя бровы, крыху – як кветка з яркімі чырвонымі пялёсткамі – прыадкрыты ў салодкім сне роцік, сляды зморшчынак на ілбе – усё так знаёма, так блізка, так значна.

Зараз ніводным словам, ніводным гукам не заікнуся я Мілачцы, якая кахае мяне, аб думках, што яшчэ ўчора трывожылі мяне.

Маёй цудоўнай, маёй ненагляднай Мілечцы я не дам
ніякай падставы ў гэтым лісце да здагадак, што нейкія
сумненні турбуюць мяне.

Уладэк

Сакавік 1931 г.

Мне нялёгка было прыйсці да такога рашэння. Якія пакуты я перажыў, як я бедаваў у гэтыя дні!

Я хачу падзяліцца з табой, мая зорачка, сумненнямі, якія так мучылі мяне.

Твой ліст ад 3/III разануў па сэрцы. Анямела думка, якую варушыла толькі ты. Замёрлі пачуцці, якія сілкаваліся любоўнай жарсцю да цябе, мая адзіная. Патухла надзея хуткай сустрэчы. І ў мозгу, у свядомасці толькі адно, што «ты не кахаш мяне». Няхай несвядома для цябе самой – але гэта факт.

Ад вялікага гора, якое абрынулася так нечакана, хацелася, паклаўшы рукі на стол, упасці на іх галавой і горка-горка заплакаць. Але мне плакаць нельга – я ж мужчына. І я толькі знерухомеў увесь у смяротнай тузе.

Ведаеш, Міля, адкуль атрута сумненняў, што забрудзіла мае пачуцці?

Па-першае, я зразумеў, што ты спакойна звыклася з думкай, што нашая сустрэча адбудзецца не раней, чым праз паўгода (паводле тваіх меркаванняў).

Па-другое, дагэтуль з Алматы я не атрымаў адказу, нягледзячы на тое, што ўжо даўно паслаў заказны ліст. З тваіх жа лістоў бачу, што Наталля Аляксееўна гарача кліча цябе ў Алматы. Сумныя думкі запаўзаюць у галаву, калі думаеш пра гэта.

Па-трэцяе, усяго не пералічыш.

Як я пакутую, як я чакаю, мая залатая, мая Мілечка родная. Зразумей, як шалёна я кахаю цябе, сачу за кожным

тваім словам, абаротам думкі ў лісце! За кожным выгібам думкі. Цяжка прызнацца, але скажу: думка пра тое, што ты разлюбіш мяне, не дае мне спакою. Сорамна, мая дарагая, але ад гэтага не лягчэй, калі прыходзяць у галаву такія думкі.

Міля, ты пісала: «На каньках і лыжах не каталася», а цяпер мімаходзь пішаш, што калі ў першы раз пайшла на коўзанку, то слёзы засцілалі табе вочы ад усведамлення, што ты адна, што астатнія катаюцца парачкамі, і ты таксама маеш на гэта права.

Я думаю, што толькі першы раз ты коўзалася адна. Той, дзеся якой «дзяжураць» ля станка нават некалькі чалавек, не цяжка – асабліва на коўзанцы – знайсці сабе прыцеля.

Так было – так будзе.

Яшчэ ў турме, калі ўдарыў мароз і зацерушыў першы снег, я думаў пра гэта. І зараз зноў з ранейшай сілай гэтыя думкі грызуць мяне.

Грызуць – бо кахаю! Бо хачу быць разам. Бо жыць без цябе не магу.

Ты пішаш: «У Алматы адпачну і буду гатовая прыступіць да працы, а гэтаксама аздараўлення і ўнясення святла ў тваё жыццё».

Дарагая, ні ў якім аздараўленні і ўнясенні святла ў маё жыццё я не маю патрэбы. Мне нестася толькі цябе самой і твайго кахання. Сваім жыццём я задаволены. Але разлука з табою робіць мяне глыбока няшчасным і прадвешчае мне сумны канец.

Як я зайздросчу табе, Міля!

Ты зноў пабачыш такія дарагія нам мясціны. Калі будзеш ехаць праз стэп за Арэнбургам, яшчэ будзе цвісці кавыль. Пухнаты, пухнаты. Неба сіняе-сіняе. У тых месцах, куды

падае цень ад асобных воблачкаў – чорныя плямы, і стэп падаецца выпаленым.

А які маляўнічыя краявіды ў Сямірэччы! Я праязджаў у чэрвені. Колькі кветак! Процьма! А травы – травы па пояс.

І па ўсіх схілах распаўзаецца крывава-чырвоны дзікі мак.

Паміж Верхнім і Ніжнім Машатам звычайна доўгі прыпынак. Калі сарвеш некалькі кветак, ты згадай мяне, мая залатая.

Чымкент! Лугавая! Алматы! Як б'ецца тваё сэрцайка, як трапеча яно ад радасці! Хутка, хутка пабачыш маму і тату. Будзеш разам са сваімі дарагімі. Разам любавалася стэпавымі вяршынямі і ледзянымі пікамі. І ўплятаць за абедзве шчакі клубніцы.

Восень! Залатая восень – якая яна цудоўная ў Алматы!

Мінулае за плячыма. На мінулым крыж. Скончыўся цяжкі пыкельны сон. Скінуты цяжар чорных дзён, пры адным успаміне аб якіх між волі скаланаешся. Калі зараз я думаю пра ўсё гэта, я ўяўна адчуваю тваю праўду, тваю правату, калі ты пішаш у адным з лістоў, што «дзеля цябе ахвярую шчасцем жыць з татам і мамай».

Як гэта недарэчна! І як гэта я праглядзеў, як гэта толькі цяпер упершыню я адчуў і зразумеў, што гэта сапраўды так.

У сонечных яскравых днях пагаснуць прыцемкі, цені. Спыраша збляднеюць, а пасля – беззваротна кане ў вечнасць перажытае.

Такая логіка жыцця.

Ці ўздыме і для мяне калі-небудзь сонца?

Цяжкае прадчуванне сціскае мне сэрца. Здаецца, ніколі больш не ўбачу Мілі, не пачую гульні і гуку яе голасу.

І калі заблішчаць на ўсходзе першыя агні світання – на захадзе памеркне мая зорачка.

Ты пішаш – у красавіку канцэрт, у якім і ты прымаеш удзел.

Чаму, чаму я не маю права слухаць цябе? Як тады, 8-га сакавіка. Чаму я не маю права сустрэць цябе, калі ты будзеш сыходзіць са сцэны пад апладысменты? Чаму я не маю права нават быць у ліку тых, хто ў гэты момант будзе чытаць у тваіх вачах агні лёгкага хвалявання і радасці? О, шчасце! О, асалода! – узяць цябе за рукі (каб ніхто не бачыў) і любавання табою, і радавання разам.

Маю на тое права.

У гэты дзень я, бяздомны сабака – як і тады, калі атрымаў ліст ад 9/III – уцяку на раку сярод ночы, кінуся на пухнаты снег і завуюю дзікім голасам ад тугі, ад болю, ад адзіноты.

Але досыць горкіх слоў. Замест суцяшэння, замест падтрымкі, якіх ты просіш, я адчуваю, што яшчэ больш засмучаю цябе.

Дапусцім (як гэта робяць пры доказе геаметрычных тэарэм спосабам *ad absurdum* – ад супярэчнасці), што шчасце ўсміхнецца нам, што мы будзем разам, што ты кахаеш мяне і не разлюбіш – і пяройдзем да абмеркавання «канкрэтных» пытанняў.

Наконт вольнай кватэры – ты цалкам маеш рацыю, і гэта асуджае загадзя на няўдачу.

Атрымаў другую пасылку: байкавую коўдру і падушку. Дзякуй. Сплю зараз па-шляхецку. Нават не заўсёды прачынаюся своєчасова. У канвертах ніякай квітанцыі на

першую пасылку (здаецца, «найсмачнейшую») не знайшлося.

І ты спіш разам са мной. І я цалую цябе кожны вечар. І ведаеш, вусны зусім не заўважаюць, што гэта толькі фатаграфічная картка. Такая вялікая моц ва ўяўлення і пачуццяў. Я ўжо пісаў табе, што перайшоў з нараў у асобны адгароджаны пакойчык. Сплю на асобным ложку (усяго нас чацвёрэ) і ад паразітаў пазбавіўся.

Грошай не прысылай ні пад якім выглядам, бо рабіць з імі няма чаго. Літаральна нічога дастаць немагчыма! Калі ўжо выслала – вярну назад.

Ведаеш, Мілечка, паколькі ты яшчэ мая жонка і кахаеш мяне моцна-моцна (трошачку менш, чым я цябе) – то расшчодрыся і прышлі мне – калі толькі ёсць у вольным продажы – пару кілаграм цукровага пяску.

З бялізны і адзення нічога не прысылай. Я і так думаю вярнуць табе частку бялізны, бо яе рана ці позна сцягнуць. Шкада!

Уладэк

Ліст № 27

10 красавіка 1931 г.

Шчасцейка! Сонейка, любая, ненаглядная, адзіная радасць жыцця, мая сяброўка, мая жоначка!

Нарэшце ліст ад цябе!

Перачытваю дзясяты раз. Асыпаю мільёнам пацалункаў дарагія радкі. Прыціскаю іх да сэрца, якое літаральна скача ад радасці.

Узрушаны, крочу з кута ў кут. Спыняюся ля акна і падоўгу, шырока расплюшчанымі вачыма, углядаюся ў агні захаду, што патроху гаснуць.

У гэтых залацістых, у гэтых вогненных водблісках мне бачыцца твой позірк, скіраваны на мяне, — запоўнены каханнем, пяшчотны, ласкавы.

Я адчуваю тваё дыханне.

Я шчаслівы! Я самы шчаслівы са смяротных! Міля! Мая даражэнькая, каханне маё!

Я кахаю цябе нават больш, чым павідлу, якую ты мне прыслала. Праўда! Праўда! Адкуль ты дастала такую смачную?

Але твае словы «сёння пачуваюся вельмі дрэнна» раптам азмрочваюць маю радасць. У сэрцы зараджаецца трывога. Яна расце, шырыцца і раптам налятае бушуючым шквалам. Я сілюся адагнаць жажлівы прывід. Але дарэмна — трывожныя думкі не даюць спакою.

«Вельмі дрэнна». Родная, любая мая, што з табой? Няўжо ты захварэла? Залатая, не трэба. Не трэба, калі кахаеш Уладэка. Не трэба хварэць. У першым жа лісце напішы, як ты пачуваешся. Прышлі свой кашаль.

І ты павінна мне паклясціся нашым каханнем і маім жыццём, што, не хаваючы, ты будзеш падрабязна пісаць пра сваё здароўе. Усе свае, нават найменшыя, немачы будзеш апісваць самым падрабязным чынам.

Клянися, даражэнькая мая, калі кахаеш. Калі кахаеш так, як пра гэта пішаш. Са страхам чакаю твой ліст.

Міля! Яшчэ аб адным – найважнейшым. Ты ўжо абяцала слухацца мяне. Ты абяцала не прыязджаць раней, чым я сам напішу аб гэтым. Цвёрда памятай гэта.

Наша спатканне хутчэй за ўсё адбудзецца восенню. Сумнай восенню пад манатонны акампанемент імжыстага дожджыку. І яно будзе імгненным. Так трэба, так мусіць быць. І так будзе.

Міля! Табе ні ў якім разе нельга кідаць завод, тэхніку. Ты мусіш паступаць у ВНУ.

Калі каханне тваё моцнае, ты захаваеш яго, якім бы доўгім тэрмін ні быў. За сябе я ручаюся. Я твой увесь на ўсё жыццё. Канец кахання – канец жыцця. Заваёваныя табой пазіцыі губляць неразумна. Я веру, што лёс усміхнецца і, магчыма, мы ўбачымся раней, чым праз 3 гады.

Дарэчы, ці была ты ў прафесара?

Канчаю, а то зараз зачыняюць акенца пошты. Цалую ўсю, усю, нават там, дзе ты мне калісьці забараняла. Можна, Міля?

Любая, залатая, сонейка!

Жончка мая, жончка

Уладэк

Ліст № 28

11 красавіка 1931 г.

г. Архангельск

Мілечка! Родная мая, дарагая, любая жоначка – гарача, гарача лашчу, цалую твае ручкі, прыціскаю іх да свайго сэрца і зноў цалую. Пакрываю мільёнамі пацалункаў твае вочкі, губкі, расчырванелыя шчочкі.

І не магу адарвацца.

Так і хочацца сказаць табе, як казаў калісьці на Алмацінскай вуліцы: «Яшчэ крышачку, Мілечка, яшчэ разочак».

І зноў на лаве. І зноў трапятлівая хваля гарачага мілавання.

Да знямогі. Да стомы.

Не ведаю, як ты, але я перажываю былое вельмі моцна. Карціны мінулага паўстаюць перада мной, як жывыя, як быццам бы ўсё гэта было толькі ўчора.

Толькі пяць хвілін, як ты сышла ад мяне. І я стаю пасярод вуліцы, захмялелы ад лашчання, увесь яшчэ ва ўладзе яго чараў.

Так і цяпер. Калі я згадваю цябе, я адчуваю на грудзях цеплыню твайго цела, яго водар яшчэ лунае ў паветры і на вуснах яшчэ гараць сляды тваіх пацалункаў.

Шалёна прагну цябе. Хочацца адчуць цябе ўсю, усю, зліцца ў адно цэлае і забыцца.

Гэта жаданне апальвае цела. Але калі да ночы вяртаешся да рэчаіснасці, у парыве гневу і лютасці хочацца вось гэта пряро з размаху ўваткнуць у ліст, ухапіцца за край стала

рукамі і сціснуць настолькі, каб пазногці ўвайшлі ў дрэва, і затым... упасці галавой на стальніцу і зарыдаць у свядомасці свайго бяссілля... і беспрасветнасці.

Мілюсік мой дарагі, зорачка ясная, я кахаю цябе да шаленства. І мне вельмі дзіўна чуць ад цябе такія пытанні, як тое, ці буду я цалаваць цябе ўсю-ўсю. Я палаю гэтым жаданнем. І я ведаю, што ты, нягледзячы на тое, што ўжо дазволіла мне гэта, першая пачнеш: «Уладзічка! Даражэнькі, залаты, не трэба! Не трэба лашчыць там».

Знай жа і ты – літасці не будзе. І як бы ты ні супраціўлялася, я зацалую цябе ўсю, усю і буду цалаваць так доўга, пакуль знямоглы не ўпаду на твае грудзі.

Ці выслала ты бюлетэнь аб сваім здароўі і ці прынесла ўрачыстую клятву: «Клянуся нашым каханнем і тваім жыццём, што аб кожнай сваёй немачы, нават найменшай, я буду цябе паведамляць»? Вось па такой форме. Дарагая, я чакаю гэтага.

А як твае ножкі, няўжо яны па-ранейшаму прамакаюць? Мілечка, мая родная, купі сабе макрастupy, купі, мая залатая, вельмі прашу цябе.

Цяпер пра нашыя планы на будучыню.

Чысцейшае вар'яцтва – ехаць да мяне зараз, і нават праз 8 месяцаў. З усіх пунктаў гледжання.

Па-першае, ты павінна вучыцца лепей, менавіта ў ВНУ. І ты не маеш права кідаць працу.

Па-другое, маё становішча няпэўнае, і травень вырашыць мой лёс. Хутчэй за ўсё, перакінуць у глухі лесанарыхтоўчы раён на поўначы.

Па-трэцяе, ты не вытрымаеш мясцовы гнілы клімат, і нашае каханне ў гэтых умовах будзе спаганена. І я баюся нават, што яно пагасне.

Летам ты паедзеш у Алматы і восенню вернешся ў Маскву. З гэтым трэба прымірыцца. Мне цяжка пісаць пра гэта. Я самым жорсткім чынам гвалтую свае пачуцці, бязлітасна змятаючы сатканыя мроі.

Трэба скарыцца розуму. Трэба прымусіць сэрца змоўкнуць.

Так трэба зрабіць – гэта самае лепшае.

Мы зберажом нашае каханне. Я буду песціць яго і жыць будучыняй. Паўтараю: за сябе я ручаюся і веру, што ты не забудзеш мяне, нават за 3 гады.

Нам трэба хадайнічаць па ўсіх інстанцыях (пракуратура, ДПУ /Дзяржаўнае палітычнае ўпраўленне/, УЦВК /Усерасійскі цэнтральны выканаўчы камітэт/), і мне чамусьці здаецца, што нашыя намаганні ўвянчаюцца поспехам.

Між іншым, Міля, ты абяцала, што ў першы выхадны сходзіш да пракурора. Ці была ты?

Восенню цалкам верагодна ты зможаш прыехаць да мяне на 2–3 тыдні.

Вось і ўсё.

Ты пішаш са спазненнем. Я ж пасля № 9 атрымаў толькі адзін ліст без нумароў і ўчора атрымаў пасля 10-дзённага перапынку ліст № 10.

Мілечка! Я табе апішу свой сённяшні дзень.

Яны ўсе падобныя адзін да аднаго.

Устаў а 7-й раніцы (а то ты падумаш – вечара). Разбудзіла лаянка ў бараку (сам я цяпер загінаю трохпавярховыя). Сварацца брыгадзіры са сваімі брыгадамі з-за таго, што ніхто не хоча вынесці трупы двух памерлых за ноч. Нарэшце дамовіліся, і перапалка змоўкла.

П'ю гарбату. Кацёл з кіпенем побач. Міля! Ты мне столькі гарбаты нанесла ў турму, што я яе яшчэ цяпер п'ю і канца не бачна. Гэта той чай, які я атрымаў яшчэ у дзень арышту і выцягнуў яго з кішэні замест «зброі» пры вобшуку.

Да 8-й гадзіны сыходжу ў кантору.

Трэці барак па ліку. Працую да 5-й вечара. Бягу на пошту – вядома, ад цябе ліста няма, хаця ты і напісала: «Заўтра пашлю працяг».

Абедаю. Заходжу ў цырульню (гэта таксама ў пасёлку высланых – свой цырульнік). Не вельмі шыкоўная цырульня. Аскепак люстэрка, тупыя нажніцы і брытва.

Няма нават машынкi.

Згольваю бакенбарды і бараду.

Шкада, цудоўныя бакенбарды і мне пасуюць. Праўда, рэдзенькія трошкі, але агулам нічога. Сапраўдны Пушкін, каб не праклятая барадзёнка. Расце як на дражджах. Бакенбарды вылазяць паволі, а барадзёнка хутка. І невялікая: выбежыць гэтак валаскоў 20–30 наперад і ўсю музыку псуе. Ніякай сіметрыі. Бакенбарды нічога, а барадзёнка ні к чорту. Пушкін не Пушкін, а на казла моцна падобны.

Свалачная барадзёнка.

Пасля галення з адэкалонам іду дадому. Бяру люстэрка таварыша па пакоі (маленькае, абабітае бляхай), доўга прыладжваю, бо што як ні павернеш, люстэрка крывое: то пузыр на шчацэ выскачыць, то нос задзіраецца дагары, як у Дзюжкі (Дзюжка – гэта чушка), то другое вока ніяк не адшукаць.

Благое люстэрка. Гляджуся ў яго і думаю: «Ну, Уладэк, ты яшчэ добра выглядаеш! Міля яшчэ будзе кахаць». І каб канчаткова пераканацца ў гэтым, папляскаю пальцамі па

шчацэ і, задаволены такім аглядам, кладу люстэрка на падаконнік.

Затым п'ю гарбату са смакатой з Гомеля і Масквы.

Пасля гарбаты прылёг адпачыць. І адразу ж з непазбежнасцю і пастаянствам законаў фізікі і хіміі выяўляецца мая здольнасць заснуць мёртвым сном. І ў выніку замест 10-хвіліннага адпачынку – 3 гадзіны моцнага сну.

І дзіўна, як гэта хутка ўсё робіцца! Думаю: «Адпачну хвілін 10, не больш». Нават «Капітал» Маркса раскрыў на 7-й старонцы. «Пачытаю».

І раптам звыклы цуд! Не паспееш часам яшчэ другую нагу падняць на ложак – як ужо храпеш ва ўсе насавыя закруткі.

Прачнуўся а 11-й гадзіне. Папазяхаў-папазяхаў і сеў пісаць ліст.

Цяпер распрануся і бай-бай.

Мілечка! Ведаеш, яшчэ адно пытанне вельмі сур'ёзнае. Калі вось цяпер я дзён 10 не атрымліваў лістоў, у мяне мільганула думка, і цяпер трывала засела ў галаве.

Шаноўная! Мо цябе абцяжарвае і прадвяшчае толькі непрыемнасці перапіска са мной? Я лаюся на сябе за тое, што сцяміў гэта так позна. За тое, што з усёй сваёй лухтой, са сваімі думкамі навязваюся табе так часта. Напэўна, такое меркаванне адыгрывае пэўную ролю, калі ты доўга ўстрымліваешся ад лістоў да мяне. Міла, здаецца, што сапраўды я перабраў у гэтым. Каб пазбавіць цябе ад мітрэнгі, ці не лепш мне ўстрымлівацца ад перапіскі? Што ты думаеш? Толькі адказвай наўпрост.

Кладуся спаць, бо вельмі позна.

Цалую маю жаданую, маю каханую.

Лашчу, лашчу, лашчу.

Навекі ўвесь твой, Уладэк.

P.S. Дапісваю ліст у горадзе. Цікава: наколькі хутчэй ён прыйдзе ў Маскву? Напішы.

У мяне сёння «выпаўзны» дзень, і я вырашыў пагуляць па горадзе – заадно і высветліць лёс твайго 10-рублёвага пераводу (люты). Цяпер высвятляюць і дадуць даведку.

У горадзе я заўсёды засмучаюся. Так хочацца быць з табой. Сэрца баліць.

Мілечка! Сёння страсная субота. Можна цябе пацалаваць, павіншаваць са святам і пажадаць таго, што ты сама хочаш. Баюся, што не ўгадаю тваіх сардэчных жаданняў.

Маленькая кропля горычы. Вельмі маленькая і прабачальная. Сэрца спіскаецца ад болю.

Ты пішаш, каб я не злаваўся на маму. Мілечка, ніколі ў жыцці такога пачуцця не было і не будзе ў адносінах да Нат. Алекс. Клянуся табе, Міля. Яе парады б'юць па сэрцы, але яны справядлівыя. Я згодны з ёю, аб гэтым напішу ёй зараз вечарам і са святамі павіншую, пажадаю здароўя і шчасця. Пабольш радасці ў яе жыцці.

А мы, Міля, будзем разважлівымі.

І пакуль самае галоўнае – хадайнічаць аб датэрміновым вызваленні.

Іду гуляць па вуліцах. Глядзець... Пацалуй Адэлю ў Вялікдзень. Яна, здаецца, аднаго з табой поля ягадка па сваім рэлігійным настроі.

Цалую, лашчу.

Уладэк

16 красавіка 1931 г.

Мілечка! Дай-ка сюды твае ручкі.

Што я чую? Вочы не вераць напісанаму: «Я пачынаю курыць да адурэння». Шалёным болем зашчымела сэрца. Няўжо гэта ты... ты, мая Мілечка, тая, якую я кахаў, кахаю і буду кахаць вечна?!

Як ты смееш пісаць мне пра гэты ганебны факт? Хто даў табе права пасля гэтага называць мяне «мой любы»?

Я адракаюся і праклінаю каханне, якое штурхае каханага, самага дарагога сэрцу чалавека, на такія ўчынкі.

Нічога сабе каханне, нічога сабе рэакцыя. Нічога сабе і ты.

Для мяне гэта вялікая неспадзяванка. Ніколі не думаў, ніколі не мог нават дапусціць у думках, што ў цяжкія хвіліны жыцця ты шукаеш забыцця ў тытунёвым дурмане.

Наступны крок – віно, затым опій, морфій і, нарэшце, нешта настолькі мязотнае, што нават я саромеюся назваць гэта ўласным імем.

Не сёння, дык заўтра можна чакаць ад цябе ліст, у якім ты напішаш, што піла віно, каб забыцца, каб згадаць мінулае.

Цяпер ты пагодзішся са мной, што я не ведаю твайго жыцця. Ты павольна падымаш заслону і агаляеш такія «перлы», якія прымушаюць пакутліва цярпець.

Каханне! Каханне... Я мераў твае пачуцці – Міля – сваім аршынам. І здарова пралічыўся.

Каханне да цябе кліча мяне на самыя светлыя, на самыя добрыя, на самыя ўзнёслыя ўчынкі.

Я такі шчаслівы, такі шчаслівы, мая найлюбая Мілечка, што ты разбудзіла ўва мне чалавечыя пачуцці, светлыя, сардэчныя памкненні.

Ты думаеш, што я пакутую менш, чым ты? Не! Ты цудоўна ведаеш гэта. І ведаеш, што ўмовы жыцця ў мяне не з прыемных.

Атмасфера літаральна насычана гарэлачным перагарам. Квітнее прастытуцыя. Крымінальныя, гэтак званая «шпана», ладзяць бойкі – пускаюць кроў.

Папойкі. Запрашэнні гучаць так сардэчна: «Эх, вып’ем, таварыш! Зальём гора!» Шклянка з гарэлкай такая спакуслівая, што міжволі хочацца забыцца «да ачмурэння».

Але дагэтуль усё гэта выклікала толькі агіду. Гэта значыць – спасаваць перад цяжкасцямі, пайсці па лініі найменшага супраціву. Карацей кажучы, пайсці на дно.

Дагэтуль далягляд быў ясны, як бясхмарнае летняе неба, а цяпер затуманіўся.

Твае перажыванні і пачуцці ад тытунёвага дурману – бянтэжаць мяне. Ці не паспрабаваць і мне?

Але зрэшты, гэта мая справа. Мая асабістая справа. Пра гэта пішуць толькі *post factum*.

Мілечка! Залатая, любая, дарагая мая, цябе ўжо прашу, малю: кінь усё гэта неадкладна. Кінь, калі не хочаш, каб пагас арэол ззяння вакол цябе. Кінь, калі кахаеш і калі хочаш быць маёй жонкай.

Мая любая, з якой тугой я прачытаў твае № 11 і № 12 лісты ад 7/IV і 8/IV, якія атрымаў у адзін дзень, 14 красавіка.

Над намі навіс нейкі праклён. Мне ўяўляецца такая карціна: я сяджу на званіцы ў Архангельску, а ты ў Маскве. Я зазваніў сваімі лістамі «за здароўе». Ты ж «за спачын».

Сядзім і звонім. Адлегласць вялікая. Бяжыць пошта некалькі дзён. Атрымліваю твой «спачынны» ліст, ах! Думаю: значыць, ты не кахаш мяне. І адразу ж на званіцу і малачу на ўсю Іванаўскую «за спачын»: «Дзілінь-бом! Дзілінь-бом! Ты мяне не кахаш! Ты мяне забудзеш! Мі-і-леч-ка! Мілечка!»

А ты ў гэты час, атрымаўшы мой пяшчотны ліст, ужо перамяніла тон і далікатна падцягваеш па-вясноваму, па-велікоднаму, мурлыкаеш, як кошачка: «Мілы, любы, кахаю толькі цябе, хачу ўбачыць, каб аддацца».

І ў гэты час – бах па галаве! Мой ліст, як снег на галаву.

І строчыш: «Дзе ж той, які мяне кахае? Няма яго! Ты каверкаеш маё каханне, смяешся, іранізуюш. Што табе трэба?»

Злыя, сярдзітыя словы. І пішуцца ў той час, калі я выводжу прамом: «Кахаю цябе больш за жыццё і без цябе жыць не магу».

Нейкі праклён вісіць над намі. Ніяк не спяёмся. Я ўжо даў сабе зарок не пісаць ніводнага кепскага ліста. Але часам праскочаць словы горкія і крыўдныя.

Яшчэ раз клянуся, што больш горкіх лістоў не будзе. Не будзе і крыўдных слоў. Толькі далікатныя пальчыкі, што лашчаць тую, якую кахаш шалёна, і якая таксама кахае цябе.

Мілюся мая родная! Мне вельмі цяжка. Я прыціскаюся да тваіх грудзей галавой і... і плакаць гатовы ад крыўды, ад усведамлення, што пазбаўлены найвялікшага шчасця – прылашчыць і падбадзёрыць цябе, быць з табой у цяжкія хвіліны твайго жыцця.

Жоначка дарагая, 8-га, калі ты прамачыла ножкі пад 2½-гадзінным чаканнем, калі б я быў дома, я спачатку палаяўся б на цябе, а потым усадзіў бы на ложак, зняў бы твае туфлікі, панчошкі, гарачымі пацалункамі разагрэў бы здранцвелыя ножкі, перацалаваў бы ўсе твае пальчыкі.

І калі б сагрэліся пальчыкі, я цалаваў бы вышэй, вышэй, вышэй... Да таго моманту, калі губляеш здольнасць мысліць, разважаць...

Цеплыня твайго цела зліваецца з маёй. Тваё цела... яно са мной, вось яно, маё дарагое, маё жаданае. Ты павярнулася крыху. І гэтае месца прыціскаецца да майго. Хвалі бягуць па ўсім целе. Дзейнічаеш несвядома. Абдымаю рукамі, хочацца ўсімі парамі цела прыціснуць цябе да сябе. Полымя жарсці буяе. Пакрываю мільёнамі пацалункаў і прашу: «Мілечка! Рассунь крыху, любая, дарагая... Добра, крышачку – крыху».

І ты гарыш і цягнешся ўсім целам насустрач жаданням... І ўжо там... Якая асалода, якая цудоўная асалода... яднаемся дашчэнту... Мілечка мая кахае мяне, Мілечка, мая жонка, мая залатая, належыць мне, уся-ўся... Я адчуваю яе да самай глыбіні...

А ты просіш: «Яшчэ крышачку! Пакінь, пакінь»... Затым мяжа, адчуваю твае сутаргавыя скарачэнні, кольцы, якія сціскаюць, зліваюцца з маімі.

Салодкая знямога. Абяззбройваючая.

Мне вельмі хочацца пацалаваць тое месцейка – прыціснуцца вуснамі да тых тваіх вуснаў палка-палка – і замерці. Ты дазволіш, ты дазволіш, Міля, залатая? Мне так хочацца, так хочацца...

Мілечка! Мы не будзем больш выпіваць – праўда, Міля?
Не трэба – будзем піць мёд да дна. Напішы абавязкова
«Так!»

Міля! Ты не думаеш, калі прачытала гэта, што Уладэк паганы? Мяне бянтэжыць гэтая думка.

Ты прабач, мая дарагая.

Заўтра напішу працяг. Мілечка, ты пішаш: «Няма каму прылашчыць, падтрымаць». Сэрца разрываецца ад болю. Родная, абдымаю, лашчу цябе здалёк. Бяру цябе за падбародак і цалую, цалую без канца твае вочкі.

Я зразумець не магу (ды й я той яшчэ асёл, як гэта так позна сцяміў), чаму ты не купіш чаравікі і галёшы на тые грошы, якія ляжаць у ашчаднай касе. Ты абураеш мяне сваімі паводзінамі. Неадкладна купі чаравікі. Малю, малю цябе, мой анёл. Не прымушай хвалявацца мяне за цябе.

Лашчу сваю жонку, лашчу палка.

Уладэк

P.S. Да мяне без дазволу прыязджаць нельга, трапіш у турму. І ўсё роўна не сустрэнемся. Прасі давол і толькі.

Кахаю шалёна. Абдымаю палка. Чакаю з заміраннем сэрца твайго першага пацалунку. Абавязкова напішы, ці атрымала гэты ліст!

Ліст № 35

20 красавіка 1931 г.

Даражэнькая! Я стаміўся. Стаміўся шалёна. Змучыўся, знерваваўся... Ад болю анямелі пачуцці. Усё-ўсё стала мне абьякавым.

Найменшыя ўдары адгукаюцца так пакутліва.

Гэтыя месяцы я спрабаваў выскачыць з небяспечнага кола. Спрабаваў знайсці працу ў горадзе або па спецыяльнасці ў прыгарадзе, каб стварыць усе ўмовы для жыцця з Міляй. Але фартуна не ўсміхнулася мне.

Я стаміўся, Міля, ад прыдзірак, кпін, абраз, у лепшым выпадку – абьякава-халодных адмоў.

«Высланых – ні пад якім выглядам».

У апошнія дні нешта наклёўвалася ў Крайвыканкаме. Быў учора – выклікалі на сёння на размову. Ім патрэбны аграном-агароднік для парніковай гаспадаркі (ніжэй да мора, вёрст 20). Я не маю ні адмысловых ведаў, ні досведу ў гэтай галіне, усё ж вырашыў пайсці працаваць – вера ў сябе, у свае сілы. Але высветлілася, што нават дасведчаных рабочых, якія маглі б дапамагчы ў першы час сваімі практычнымі ведамі, там няма.

Паставіць сваімі рукамі новую гаспадарку ў зусім новым раёне – задача звыш цяжкая. Бог ведае, якіх кліматычных сюрпрызаў тут можна чакаць. А зарабіць новы артыкул у канцлагер вельмі лёгка.

Падумаў-падумаў, узважыў усе «за» і «супраць» і вырашыў адмовіцца.

Важнейшым аргументам за адмову было тое, што там няма заводаў, дзе б ты магла працаваць, а тут жа, у гэтай глушы – калі толькі (можна хіба што спадзявацца на гэта) мяне адсюль не перакінуць, – ёсць буйная майстэрня, велізарны суднарамонтны завод, дзе ты заўсёды знойдзеш сабе працу па спецыяльнасці.

Калі б толькі замацавацца тут, я атрымліваў бы 75 рублёў, мы з табой звілі б тут цудоўнае гняздзечка. Мы былі б шчаслівыя. І лёгка перажылі б гэтыя гады. Такімі мроямі, такімі марамі я падсалоджваю свой убогі побыт.

Сёння адмыслова ў другі раз прыехаў у горад з нагоды працы – і вось безвынікова. Давядзецца адмаўляцца.

Калі ехаў у горад, я занурыўся ў мары, было весела і радасна. Мне мроілася, што Міля са мной побач у трамваі – дастаткова трохі павярнуць галаву, каб убачыць мілы профіль, дарагія рысы твару і, магчыма, сустрэць твой поўны кахання і пяшчоты позірк.

Табе я ніколі не раскажыў, як быццам бы замірала сэрца, калі часам употай кінеш позірк на сваю любую, сваю родную, у той час калі яна занятая працай і не адчувае, што за ёй сочыць пара вачэй, пяшчотным... замілаваным позіркам.

Мая жонка дарагая, дай свае вусны, дай для пацалунка. Ты падорыш мне шмат, шмат палкага мілавання?

Мы пабудуем утульнае гняздзечка – храм багам Кахання!

Мы прымусім шчасце ўсміхнуцца нам!

Кахаць цябе, табою быць каханым – усяго жыцця шчасце падзяліць на дваіх! Цяпер няма гэтага шчасця...

Такім чынам, я зноў у горадзе, і настрой – ніжэй нуля.

Сяброўка мая, мая пяшчотная мілая сяброўка, мой верны таварыш, мая дарагая жонка – я таксама маю вялікую патрэбу ў тваіх парадах, у тваёй падтрымцы ў цяжкую хвіліну жыцця.

Ці добра я зрабіў, што адмовіўся?

Мілечка! Я ўчора запэўніў сябе, што пішу апошні ліст. І не стрымаў свайго слова. Гэта вельмі дрэнна, праўда, Міля? Але ж я кахаю цябе шалёна. Ты ўсё ў маім жыцці. І я тысячу разоў буду казаць «хопіць дурных лістоў», а потым буду пісаць. Тысячу разоў буду казаць «не трэба сустрэч, не трэба працягу» (прынамсі гэтыя 3 гады), і буду жыць адной марай, адной думкай, што хутка ўбачымся і застанёмся разам назаўсёды.

Фармальна мяне апраўдвае тое, што я ўчора атрымаў твой ліст № 13 ад 12/IV і таму маю права зноў пісаць табе.

Дарагая Мілечка, сонейка маё яснае, я з табой згодны: мы не будзем больш засмучаць адзін аднаго.

А цяпер выслухай мой параду, якой просіш, якой чакаеш.

Я думаю, шчыра, што табе абавязкова трэба з'ездзіць у Алматы.

Абавязкова і менавіта цяпер, адразу па заканчэнні школы. Было б кепска ў дачыненні да нашых дарагіх любімых таты і мамы, калі б ты не наведала іх.

Гэта было б проста сорамна з твайго боку.

Яны – асабліва Н. А. – жывуць табой, марамі аб тваёй будучыні. Для Наталлі Аляксееўны гэта будзе такое велізарнае шчасце, такія светлыя радасныя дні. Бо, як ні балюча аб гэтым думаць, але сумнеўна, што ёй засвеціць

святло наперадзе. Цемра. І пазбавіць яе адзінага шчасця – бачыць цябе летам – ніякага права мы не маем.

Такім чынам, мая сяброўка, мая дарагая жончка, едзь у Алматы. Адпачні і не абмяжоўвай сябе тэрмінам.

Каханне маё не паменшыцца ні на адзін атам і не павялічыцца, бо яно бязмежнае.

Але, Мілечка, аб адной рэчы ты павінна памятаць: пакуль ты ў Маскве і працуеш, ты павінна паклапаціцца пра мяне. Ты можаш дапамагчы мне, і яшчэ як. Твае хадайніцтвы будуць мець велізарнае значэнне.

Я не ведаю, ці варта ўзбуджаць справу перад пракурорам (паколькі няма складу злачынства) – можна дабівацца перагляду і, можа быць, проста прасіць аб амністыі ў аддзеле прыватных амністый УЦВК.

Як ты думаеш, Мілечка?

Ты пішаш: «Табе будзе вельмі балюча, калі я, разумная дзяўчынка, падурнею настолькі, што прыеду да цябе назаўсёды?»

Ці трэба мне адказваць? Няўжо ты не адчуваеш маіх самых затоеных жаданняў? Родная! Каханая!

Але ўсё-ткі без дазволу ехаць нельга. Зараз жа падай заяву ў ДПУ, каб табе восенню дазволілі прыехаць да мяне.

Мілачка даражэнькая, заклінаю цябе: не шый мне штаноў. Ну навошта яны? У мяне тут 3 пары і там адна. Гэтага хопіць не тое што на 3 гады, але і на 5. Не трэба, не трэба, не трэба.

І кніжак не купляй і не прысылай. У мяне іх цяпер шмат. Атрымаў з Алматы. І так не перачытаю. А цягацца з імі вельмі цяжка – думаю частку вярнуць табе ў Маскву.

Вось толькі падручнік нямецкай мовы і граматыку.

Ведаеш, мая дарагая, прышлі мне чорных хлебных сухароў. Маю ў тым вялікую патрэбу. З 1-га красавіка хлеба даюць 300 грам у дзень, і ў сталоўку трэба несці свой хлеб (з гэтых жа 300 г). Купіць няма дзе. Вельмі цяжка.

Яшчэ, ты здабыла шкарпэткі – іх таксама не трэба. У мяне старых *minimut* пар 10, і бялізны вельмі шмат.

З адзення нічога не трэба. Усё роўна скрадуць.

1. Як твая падрыхтоўка да выпрабаванняў у школе?

2. Абавязкова пазначай нумары і даты маіх лістоў, на якія яадказваеш.

Я таксама ўспамінаю на Вялікдзень вандроўку ў татарскую слабодку. Ах, як балюча ад гэтых мрояў вяртацца да рэчаіснасці!..

Ты пытаешся: ці хацеў бы я ісці з табой разам у лазню (на першы дзень Вялікадня)? А лепш ты адкажы мне: ці прыняла б ты мае палкія ласкі, ці аддала б мне там тваё цела, што трапеча жаданнямі, і без «танюткай-танюткай» кашулькі? Глядзі, чакаю адказу, а то ты тактычна замоўчваеш многія пытанні.

«Куранят восенню лічаць». А да восені я буду жыць светлымі мроямі аб нашай сустрэчы і тваімі пяшчотнымі лістамі. Буду піць атруту самаашуканства.

Мая жоначка, дай свае рукі, я зацалую іх.

Уладэк

22 красавіка 1931 г.

Залатая, незабыўная, зорачка мая ясная! Чарговая гутарка з маёй жоначкай.

Па-першае, сёння я зноў адпачываю. На працу не пайшоў і не пайду. Вады па калена – а жыць яшчэ хочацца.

Мілечка, у нас ужо вясна. Цэлыя суткі лье дождж. Гэта добра, а то вясна будзіць пачуцці, успаміны. Выгляне сонейка, прыгрэе, і ўжо хочацца кахаць – а тут дабрадзейны дожджык як забарабаниць па даху, як пацячэ з столі ці за каўнер – дык адразу з нябёсаў звальваешся на зямлю.

Мілечка, дарагая, яшчэ раз папярэджваю, што ні пад якім выглядам без дазволу ехаць да мяне нельга. Сёння расказвалі такія жахі пра Валагодскую турму! Кінь нават думаць пра гэта, мая любая.

Мая мілая, мая добрая, мая жаданая – сёння я пішу вельмі карацюткі ліст, бо мяне таропяць ісці ў лазню.

Твайго «абавязкова напішу заўтра» так і не атрымаў. Вох, Мілечка, ты верная сабе!

Мілечка, ты мне сёння ноччу прыснілася. Вельмі добра. Ведаеш, ты ляжыш на ложку ў Алматы, а я сяджу побач. Нікога няма. Карыстаюся гэтым: лашчу, гладжу, цалую, прыціскаюся галавой да тваіх грудзей. Мая дарагая, пабачыць бы гэта наяву...

Пасылак не шлі – ужо спынілі дастаўку пошты на востраў. Не ведаю, ці варта пасылаць на Архангельск «да запатрабавання».

Мабыць, усялякая сувязь з горадам будзе на час паводкі перапынена.

Ну як твая падрыхтоўка да выпрабаванняў?

Далей, чаму ты нічога не пішаш пра сябе: якую прычоску носіш, ці моцна схуднела, колер твару, вусны твае – яны паранейшаму такія ж прыцягальныя? Губкі мае жаданыя!

Мілечка! Я прасіў цябе, каб ты напісала мне, калі дні нараджэння і анёла Наталлі Аляксееўны, Уладзіміра Міхайлавіча і твой. Напішы, зорачка дарагая.

Сфатаграфуйся і прышли мне картку. Не забудзь мяне сярод іншых. Як працуе Адэля і які ў яе настрой?

Калі прыкладна заканчваюцца заняткі ў школе і ты збіраешся ехаць у Алматы?

Цікава, як ты вырашыш з заводам. Ведаеш, мая дарагая, калі ты пішаш пра сваю працу на заводзе, пра ўдарніцтва і хвалю сацспарборніцтва, якая так захапіла цябе, – мне робіцца вельмі балюча.

Яшчэ ў турме, праз краты акна, я назіраў вечаровай парой за жыццём Масквы. Бачыў высокія коміны заводаў, агні, што ўспыхвалі ў вечаровым змроку, прыслухоўваўся да свісткаў, да трывожнага шуму, які слабымі водгаласамі прабіваўся ў нашу таемную абіцель.

І жахліва, да болю, сціскалася сэрца. Мая любая, мне цяжка ад думкі, што я адрэзаны ад жыцця, выкінуты сярдзітай хваляй за борт. Ах, як цяжка бяздзейнічаць у такі час, калі так цікава і так хочацца працаваць!

Цяпер я чужы. Маё права цяпер – толькі любавання звонку грандыёзнасцю будаўніцтва новага жыцця, што разгортваецца. Такі сумны мой лёс.

«Я шкоднік, а шкоднікам няма месца ў савецкім апарате». Застаецца адно – прымірыцца са сваім становішчам, сціснуць сваё сэрца, якое прагне дзеі, і пераклучыць крупкі вольнага часу на самаразвіццё. Мне хочацца вярнуцца да працы і да жыцця яшчэ больш моцным, яшчэ больш карысным грамадству.

Сёння ў сталоўцы разгаварыўся з бабулькай. Высветлілася, што яна з Ленінграда, выкладчыца музыкі і нямецкай мовы, ёй 62 гады, выслана за тое, што яе сыны перайшлі мяжу. Кабета, нягледзячы на свой сталы ўзрост, настроена вельмі бадзёра.

Калі маеш такія прыклады, міжволі набіраешся мужнасці. Мацнее вера ў светлую будучыню, у сустрэчу са сваёй дарагой адзінай жонкай – Мілечкай.

Ну як, ці па-ранейшаму ты шукаеш забыцця ў наркотыках? Напішы абавязкова – але толькі шчыра.

Цяпер дачытваю «Жалезная плынь» Серафімовіча. Сёння вечарам напішу ад твайго імя абскарджанне пракурору. Не ведаю, ці пісаць ва УЦВК – бянтэжыць тое, што гэта азначае прызнанне справядлівасці высунутага абвінавачвання, бо ва УЦВК можна прасіць толькі аб амністыі.

Мабыць, чорт з ім, з прызнаннем. Прага працаваць такая моцная, жаданне быць з Мілечкай як мага хутчэй такое велізарнае, што, мабыць, давядзецца пайсці на кампраміс з сумленнем.

Мілечка, ты пішаш, што ў пракурора цябе сустракае сакратарка – дзяўчо. Дзіўна, няўжо нельга настаяць, каб цябе, рабочую з завода, прыняў пракурор? Пракурор абавязаны гаварыць з наведвальнікамі. Тое дзяўчаці трэба

было б сказаць, што ты прыйшла гаварыць не з ёй, а з пракурорам.

Ну ладна – чорт з ім.

Лашчу, цалую маю жаданую, любую сяброўку жыцця.

Уладэк

7 верасня 1931 г.

Дарагая Мілечка!

Учора вярнуўся з Крайзу* вельмі позна і таму пішу табе не ўвечары, як звычайна, а раніцай. На дварэ апошнім часам сапраўды кепскае надвор'е. Дождж, вецер, што прабірае да касцей, і па-асенняму панурае неба. Усе ходзяць прастуджаныя і «чыхам» парушаюць цішыню аселіцы. «Белыя ночы» замяніла іх супрацьлегласць – «мутныя дні». Ужо а 8-й вечара цямнее, а каля 9-й – выходзяць на працу злодзеі, бандыты і звычайныя хуліганы ўсіх масцяў і калібраў.

Я живу каля 7-й піўной. Тут з надыходам цемры адбываецца нешта своеасаблівае. Адчуваеш сябе нібы ў трапічным лесе ноччу. Завыванні гарыл, мёртвыя целы на тратуарах і пад штыкетнікамі, хрыплыя «мацюкі», што літаральна расколваюць паветра, ды дзікія крыкі аб дапамозе. Пераважна жаночыя. А калі набрыдзеш на гэткую ахвяру хуліганскага тэрору і ўслухаешся ў струмень нечленараздзельных гукаў і «нелітаратурных» выказаў – то цяжка зразумець: сцягнулі ў яе насоўку ці згвалцілі.

Уладэк

*Скарачэнне ад рус. «Крайземуправление»

Ліст № 9

8 верасня 1931 г.

Мая чароўная, залатая, любая Мілечка!

На дварэ дождж і слота. Быў у кіно і толькі сапсаваў настрой. Не буду я больш глядзець Гаральда Лойда, чорт яго бяры! У яго заўсёды прыгожанькая партнёрка, і ён так міла і весела бавіць з ёй час, што толькі можна пазайздросціць. У мяне таксама ёсць жонка: мілая, любая і такая жаданая. Але дзе яна? За трыдзевяць зямель – у цара Гароха.

Сёння да Бачурыміна прыехала яго другая «палова». Энергічная і цікавая асоба. Я міжволі ўспомніў твой прыезд у Архангельск. І так хацеў яшчэ раз перажыць гэтыя салодкія моманты. Узяць цябе за рукі, сціснуць іх і думаць пра сябе: «Ці не сон гэта?»

Пасля зайшоў у піўную. Яна, дарэчы, якраз мне па дарозе. Між іншым, касіраў звольнілі, і цяпер прадаўцы зноў вольныя прысвойваць «недаліў» столькі, колькі пажадаюць.

Знаёмая карціна. Прылавак. Груды бочак у куце. Клубы дыму. Шматгалосы шум і рэжучыя вуха выкрыкі Марусі Вядзёрнікавай.

Усё так дорага і блізка.

Калі ж я выпіў пару куфляў піва – успаміны авалодалі мною. Дастаткова заплюшчыць вочы, як твой мілы вобраз зноў са мной тут, ля прылаўка.

І весела, і сумна – і радасна, і балюча. Усе пачуцці перамяшаліся ў дзікім ап'яняльным віхуры. Калі ж адна з ахвяр алкаголю мёртвым целам рухнула за бочкі і грымотны

раскат ускалыхнуў паветра – захацелася плакаць ад замілавання.

Зараз я дома і пішу табе. А ў самога ў галаве толькі адна думка: «Чаму ты не са мной?» Чаму я не магу абняць цябе, кахаць, папесціць і адчуваць цябе? Чаму?

Я не цешу сябе пустымі надзеямі. Я ясна разумею, што не хутка зноўку ўбачу цябе – але ад гэтага робіцца яшчэ больш сумна і цяжка на сэрцы.

Я купіў за 4 рублі новы нямецка-расейскі слоўнік. Як твае заняткі з Наталляй Аляксееўнай?

Канчаю. Лісты ўсё ж аднімаюць шмат часу. Пішу кожны дзень, але ад цябе нічога не атрымліваю.

Вырашыў выдаткоўваць у дзень на лісты не больш за 20 хвілін. Пастараюся строга ўкладвацца ў гэтыя рамкі. У адваротным выпадку давядзецца пісаць радзей. Вось ужо 7 лістоў запар я пішу кожны дзень. У думках я ўяўляю сабе, як кожны цягнік ад Архангельска да Алматы вязе па адным лісце да Мілечкі. Хутка, хутка першы ліст ужо павінен прыехаць у Алматы. Абдымаю і моцна-моцна прыціскаю да сваіх грудзей!

Уладэк

Мілечка! Часам я ў канцы ліста забываю перадаць сардэчнае прывітанне Н.А. і В.М., */бацькі Мілы – заўвага рэд./* то калі ты чытаеш ліст, усякі раз дадавай ад сябе, бо гэта само сабой зразумела.

Быў учора ў футравай краме, кажуць, што шапкі з крата будуць у II-й палове месяца.

13 верасня 1931 г.

Жоначка мая любая, чаму ж ты ўсё-ткі не пішаш свайму «нарачонаму мужанёчку»? Сёння таксама няма ліста.

Але я маўчу, маўчу!

Бр-р-р... як холадна! Я ўжо пачынаю ў думках лічыць, колькі ж яшчэ месяцаў засталася да вясны. Кастрычнік, лістапад, снежань пройдуць неўзаметку. Ну а там студзень, люты, сакавік – і, мабыць, у канцы красавіка ўжо пачне капаецца з дахаў. А май – ужо сапраўдная вясна. Але ўсё ж доўга, вох, як далёка да вясны, да цяпла, да сонейка.

У Архангельск прыехаў Дравянікаў (прэм'ер Вялікага тэатра) – «пяюн фабрык і заводаў» – як шырока абвешчаюць афішы. Ты памятаеш, Міля, год таму мы з табой узялі білеты на канцэрт Дравянікава ў Дом Саюзаў. Канцэрт павінен быў адбыцца 9–10 лістапада... Абставіны склаліся так, што табе адной, без мяне, давялося слухаць гэтага ўсё ж неардынарнага спевака – адной давялося вяртацца дахаты па Міцькоўскай вуліцы і, пахаваўшы ўнутры сябе ўсе свае ўражанні ад канцэрта, у сумнай адзіноце паспешліва класціся спаць.

Гісторыя паўтараецца. Лёс зласліва пажартаваў: цяпер я іду слухаць Дравянікава без цябе. І, вядома, канцэрт (я ўзяў білет на 15/IX) не прынясе мне і паловы таго задавальнення, як у тым выпадку, калі б ты была са мной. Мяне больш будуць займаць думкі, чаму цябе няма са мной, чаму няма нікога, каму можна было б сказаць пару шчырых слоў. Так што табе, Мілечка, 15/IX будзе вечарам моцна ікацца, бо я буду часта згадваць цябе (у думках).

Заўтра адзнака. Я істотна яе пратэрмінаваў. Трэба было адзначыцца 10-га, а заўтра ўжо 13-е. Але з намі «хросная сіла».

Мілечка, Мілечка! Што ты робиш, як бавіш час, чаму нічога... але я маўчу!

МАЎЧУ!!!

Мяне жудасна турбуе, чаму ад маёй мамы няма лістоў. Зімой яна вельмі часта пісала, а цяпер – ані гуку.

Час вычарпаны. Дазвольце, грамадзянка жонка, лічыць чарговую крыўду скончанай. Твой не толькі да труны, але нават да другога прышэсця, Уладэк.

Мілечка! А добра, што я сцягнуў тады пачку канвертаў. Але толькі гэта паміж намі і ані гуку Н.А.

23 верасня 1931 г.

Любая! Пасля шматлікіх дзён пакутлівага чакання я атрымаў ад цябе ліст. Ён напоўніў маё сэрца адначасова і шчымлівай радасцю, і цяжкай трывогай. Я шматкроць перачытаў ліст. Я бачыў, я адчуваў, што ты кахаш мяне, кахаш гэтак жа, як раней, і ні кропелькі не менш. Я чуў тугу ў тваіх словах, і ўсведамленне гэтага салодка ўзрушвала маё пачуцці.

І ў той жа час сполах, хваляванне за цябе, якое нарасталала з кожнай хвілінай, за тваё здароўе, балюча сціскала сэрца.

Мілюся, любая мая! Зорачка мая ясная, адзіная пуцяводная зорачка ў маім жыцці. О! Як шмат ты значыш для мне.

Як шалёна хочацца быць разам, каб не пустымі словамі, а пяшчотнымі ласкамі распавесці табе пра сваё палкае каханне, пра ўсё, што так цісне, што так трывожыць і хвалюе мяне. Родная мая, зараз я живу толькі мінулым. Падобна манаху ў малітоўным экстазе, які перабірае ружанец, перабіраю я ў сваёй памяці ўсе ўспаміны, усе хвіліны, праведзеныя з табой. І ўсміхаюся свайму неабсяжнаму, бязмежнаму шчасцю, якое гэтым святлом азарае маё жыццё. Твой вобраз, такі дарагі і блізкі майму сэрцу, увесь час са мной. Самотныя гадзіны я праводжу толькі з табой. Белымі начамі мы разам блукаем па доўгіх архангельскіх вуліцах, лазім па заводзе і сваволім на лесвіцы... Разам прабіраемся ўздоўж няўрымслівай Алмацінкі ў горы, туды, дзе зеляніна і кветкі, дзе да ізумрудава-сіняга неба падвешаны беласнежныя махры вечных снягоў і ледавікоў.

Да сонца! Да сонейка!!!

Дык працягні ж да мне свае ручкі, мая любая. Прыцісніся мацней да маіх грудзей. Ці я не кахаю цябе больш за жыццё, больш за шчасце? Ці я не мару з затоенай радасцю аб хвіліне, калі зноў пабачу і абдыму цябе?

Навошта сумненні, калі раніца жыцця такая цудоўная?

Твой і толькі твой, Уладэк

P.S. Ты абяцаеш, што заўтра я атрымаю ад цябе яшчэ ліст. Нецярпліва чакаю яго. Інакш давядзецца карыстацца тэлеграфам, каб даведацца аб тваім здароўі.

30 ліпеня 1933 г.

Любая Мілечка, учора я атрымаў маленькі ліст. Залатая мая, я ўжо пісаў табе, што кахаю цябе з ранейшай сілай, і табе, маёй «адзінай», маёй ненагляднай, я маю намер аддаць усю радасць майго жыцця, а калі трэба – і само жыццё.

Чаканне сустрэчы з табою, каб канчаткова зацвердзіцца ў жыцці і заняць сваё месца пад сонцам, сагрэе святлом надзеі сэрца і дазволіць бадзёра і радасна глядзець у будучыню. Такім чынам, кахаю цябе, живу несупынной марай пра цябе і з нецярплівасць чакаю дня, калі, атрымаўшы асабістую свабоду, зноў пабачу цябе.

Я абяцаў напісаць дзелавы ліст з выкладам усіх абставін майго жыцця. Шкада, што ты не атрымала мой ліст, у якім я паведамляў пра сваю працу. Я працую аграномам у прыгараднай гаспадарцы а/г ЦРК. Аклад 300 рублёў, акрамя таго, тое-сёе перападае па лініі дадатковага забеспячэння. Мяне ўзялі на працу часова, і цяпер, з 1/VIII, маю намер скарыстацца гэтай акалічнасцю, каб звольніцца. Справа ў тым, што прыгарадная гаспадарка зусім развалена, не мае ўласнай кармавой базы і прыносіць вялікія страты. Кадры, якія падабраліся ў гаспадарцы, пакідаюць жадаць лепшага. Ніякай справы нікому нельга даверыць: або злодзей, або проста махляр, або нягоднік першага гатунку. Ніколі я не мог уявіць, наколькі цяжка працаваць з такой публікай. Самае ж галоўнае, што прымушае мяне кінуць працу, – гэта тое, што, нягледзячы на жудасную безгаспадарчасць, у вярхах (праўленне ЦРК) не адчуваецца добрага жадання нешта выправіць. Публіка глядзіць на ўсё з алімпійскай абыякавасцю.

Такім чынам, з 1/VIII я вырашыў кінучь працу. Праўда, да гэтага рашэння я прыйшоў з вялікімі сумненнямі, бо мне моцна імпанавала думка паспрабаваць уласнымі сіламі зламаць усе неспрыяльныя ўмовы і паставіць гаспадарку на ногі. Але ў маім становішчы гэта вельмі цяжка зрабіць і вельмі лёгка сарвацца. Лепш, мабыць, сысці.

Як бы мне хацелася пачуць тваю параду. Яна вырашыла б мае сумненні і дапамагла б заняць упэўненую пазіцыю.

Цяпер некалькі слоў пра кватэру. Ты дагэтуль запісана тут у дамавой кнізе, і гэтая акалічнасць пакуль дазволіла мне адстаяць пакой за сабой.

Але тры дні таму ў мяне быў Сіварцоў і вельмі прасіў, каб я цябе выпісаў. Я абяцаў яму гэта зрабіць на працягу бліжэйшага тыдня. У нас у доме (дакладней – у двух іншых дамах) шмат новых жыльцоў, і Сіварцоў папярэдзвае, што як толькі я выпішу цябе, дык абавязкова прышлюць наўзамен каго-небудзь з ордарам на плошчу. Я ўжо прымірыўся з гэтай думкай і гатовы скараціцца.

Цяпер вось што, Міля. Калі ты сапраўды кахаеш мяне і вельмі хочаш хутчэй убачыць мяне ў Маскве, то зрабі наступнае. Справа ў тым, што ў многіх маіх сяброў па нядолі справу ў Маскве перагледзелі, і яны вызвалены датэрмінова. Якім жа чынам ім удалося дамагчыся перагляду справы? Мне добра вядомыя два выпадкі. Адзін – калі жонка хадайнічала праз УЦВК, і другі – калі брат хадайнічаў праз камітэт Пешкавай. І абодва гэтыя выпадкі ўвянчаліся поспехам.

Калі толькі знойдзеш практычна магчымым і зручным для сябе, то зрабі наступнае. Па-першае, схадзі да Сольца (ЦКК-РКІ на Ільінцы), па-другое, у гэты праславыты

Камітэт Пешкавай. На маю думку, ты маеш усе даныя, каб дамагчыся датэрміновага вызвалення. Вось гэтыя даныя: ты наборшчыца тыпаграфіі. Твайго мужа, студэнта педагагічнага інстытута, выхадца з пралетарскай сям’і, у 1930 годзе выслалі на тры гады ў Паўночны край. Ты пераканана ў бязвіннасці свайго мужа, у чым лёгка можна пераканацца, азнаёміўшыся з матэрыяламі следства. Прайшло 2½ гады – ты лічыш, што твой муж панёс ужо дастатковае пакаранне, якое цалкам выкупляе яго правіну (калі такая сапраўды была). Ты сама стамілася ад такога недарэчнага жыцця, табе 20 гадоў, і табе хочацца па-людску ўладкаваць сваё жыццё. Таму ты прыйшла сюды (да Сольца або ў Камітэт Пешкавай), каб табе дапамаглі наладзіць сваё жыццё – для гэтага трэба дамагчыся датэрміновага вызвалення твайго мужа. Вось прыкладны змест твайго хадайніцтва.

Міля, калі ў цябе ёсць час, паспрабуй дзейнічаць у гэтым кірунку.

Місік, яшчэ аб адной акалічнасці. У тваёй апошняй шпаргалцы кінута фраза «тваё слова вырашыць», якая прымусіла моцна забіцца маё сэрца і ад радасці, і ад трывогі, што ты збіраешся зрабіць нейкую чарговую недарэчнасць. Бачыш, сэрца падказвае мне, што ты хочаш прыехаць да мяне. Як я пастаўлюся да гэтага?

Калі ты збіраешся кінуць сваю працу ды вучобу і прыехаць да мяне, каб пастаянна жыць са мной (а ў цябе стварылася зманлівае ўражанне, што гэтага я і дамагаюся), твой учынак будзе асуджаны мной самым суровым чынам. Калі ж ты хочаш прыехаць да мяне ў якасці адпачынку, без шкоды для тваіх спраў – я буду шалёна шчаслівы. Калі я нават не буду працаваць з першага жніўня, то і пры гэтай

умове мы з табой нядрэнна пабавім час. У мяне ёсць цукар, хлеб, крупы (паспрабую дастаць карткі на абед) – адным словам, усё неабходнае для прыправы любоўных страў. Я пішу гэта адмыслова з той мэтай, каб вытлумачыць табе, што мы з табой зможам пражыць бесклапотна твой адпачынак. Таму ўстрымайся ад усялякага транспарту харчавання, калі не хочаш азмрочыць радасць нашай сустрэчы. Я пішу пра тваю паездку так, як быццам гэтая справа ўжо вырашана. Няўжо і на гэты раз сэрца маё ашуквае само сябе пустой надзеяй?

Моцна цалую маю любімую жоначку, маю адзіную, маю ненаглядную. Хочацца напісаць шмат аб памкненнях пяшчотнай ласкі, але захаваю пачуццё сваё, каб выявіць яго з поўнай сілай, калі ўбачуся з табой.

Уладэк

Чакаю лістоў доўгіх і пяшчотных!

3 жніўня 1933 г.

Любая Мілечка, ненаглядная мая, мне так хочацца абняць цябе, адчуць цеплыню твайго цела, пачуць біццё твайго сэрца і пакрыць твае вочкі, вусначкі – усё-ўсё – палкімі, частымі пацалункамі.

У сэрцы маім неўвядальны райскі сад, які з кожным днём, месяцам, годам расцвітае ўсё больш пышнымі, больш прыгожымі кветкамі. Ад пахаў іхняга водару, ад гукаў, ад радасці ў мяне кружыцца галава, салодка сціскаецца сэрца – цела настойліва патрабуе ласкі, пяшчотнай, як першае трымценне кахання. Я кахаю цябе, Міля, так моцна, як толькі магчыма кахаць, і мне здаецца, што калі я страчу тваю любоў – ці нашыя адносіны азмрочыць нешта жыццёвае, плоскае, гадкае, агіднае ў сваёй тупасці і нікчэмнасці, – жыццё страціць для мяне свае радасці.

Я ўчора чакаў твой ліст, але марна. Міля, не хочацца думаць, што ты свядома не пішаш, каб пакараць мяне за маё маўчанне. Мне не хочацца так думаць проста таму, што я сам заўсёды быў далёкі ад думкі засмуціць цябе. Мае настроі, мой душэўны стан развіваецца па перарывістай крывой, і толькі гэтай акалічнасцю тлумачыцца тое, як часта я пішу табе. Бо ты ж ведаеш, што часам сваёй маці я не пішу па некалькі месяцаў, а між тым пачуццё маё да яе застаецца нязменным. Проста так складваюцца абставіны. Ад радасці, ад цудоўнага настрою я лёгка і хутка пераходжу да смутку, упадаю ў песімізм – усё навокал мне ўяўляецца ў самым змрочным святле. Я тлумачу гэта сваім становішчам, тым, што я не адчуваю цвёрдай глебы пад нагамі і іду хістаючыся. Бесперапынная боязь спатыкнуцца і ўпасці ў нейкую глыбокую прорву праследуе мяне па пятах. Усё гэта

пройдзе, і свет, Міля, пабачыцца ў яркіх цудоўных колерах, калі я адпакутую сваю высылку, і «дэ-юрэ», і «дэ-факта», ды атрымаю поўную волю.

Спадзяюся, што ты атрымала два мае лісты ад 27/VII і 31/VII. Глядзі, я хачу тое-сёе дадаць да таго, што пісаў пра магчымасць датэрміновага вызвалення. Калі ты будзеш весці размову з Сольцам ці ў камітэце Пешкавай, то май на ўвазе, што цяпер дазволена родным (нават жонцы) браць на парукі высланых. Гэта азначае, што ты бярэш мяне на парукі і нясеш адказнасць за мае ідэйныя (калі так можна выказацца) паводзіны. Адказнасць, вядома, вельмі вялікая, і ты яе бяры на сябе толькі ў тым выпадку, калі яна абмяжоўваецца акрэсленым тэрмінам. Яшчэ адну акалічнасць май на ўвазе. Справа ў тым, што табе могуць сказаць, быццам тэрмін застаўся невялікі і няма сэнсу цяпер узбуджаць хадайніцтва.

У выпадку такога пярэчання дадай, што звычайна справа з выдачай дакументаў зацягваецца на некалькі месяцаў (да паўгода) – такая зараз практыка; а самае галоўнае, што я маю патрэбу ў лячэнні, у якім мне як высланаму адмаўляюць. Мяне амбулаторны лекар накіроўвае ў неўрапаталагічную клініку на стацыянарнае лячэнне, але там мне адмовілі ў медыцынскай дапамозе.

Вось дзве акалічнасці, пра якія я хацеў табе паведаміць. Канчаю, бо спяшаюся на працу. Моцна цалую.

Уладэк

5 жніўня 1933 г.

Мая даражэнькая жоначка, твой ліст (ад 1/VIII) мяне вельмі ўсцешыў. Не пішу пра свае пачуцці, поўныя жарсці і жадання як мага хутчэй пабачыць і расцалаваць цябе. А гэты жаданы міг ужо не так далёка. Якраз ад сённяшняга дня да канца тэрміну засталася раўняўка 3 месяцы. Гэта менш за палову таго часу, як мы з табой рассталіся ў апошні раз! Тры месяцы. 90 дзён. Раз, два, тры, чатыры... дзевяноста – і канец. Канец хандры, песімізму, тузе – і пачатак светлай паласы жыцця. Поруч. З усім характэрам кахання, з усімі радасцямі, пра якія мы з табой толькі марылі. Шчасце, якое чакае нас наперадзе, такое вялікае, што часам здаецца, быццам яно таксама няўлоўнае, як яскравыя мроі бяссонных начэй, і сэрца адмаўляецца верыць будучым радасцям. Але не. Далоў сумненні: яна прыйдзе, гэтая сонечная радасць, светлая, як ранішняя зара, поўная жыцця.

Я вельмі рады, што ты паступаеш на рабфак. Твой выбар спыніўся на замежных мовах – трэба прызнаць, ён найбольш удалы, улічваючы ўсе абставіны. Замежная мова – гэта вернае звязно, гэта сапраўдны шлях да культуры. Авалодаўшы замежнай мовай, няшмат трэба, каб асвоіць любую галіну ведаў. Я асабіста прытрымліваюся таго пункту гледжання, што самае важнае ў адукацыі – гэта развіццё агульнай культурнасці. Не замыкацца ў шкарлупіну вузкай спецыяльнасці (што, па сутнасці, прыводзіць да атрафіі $\frac{3}{4}$ ці, дакладней, $\frac{9}{10}$ галаўнога мозгу), а азнаямляцца, па меры магчымасці, з усімі галінамі ведаў, усебакова развіваючы свой інтэлект. Вось чаму я шчыра

вітаю твой выбар, калі толькі заняткі на рабфаку не зашкодзяць музыцы і спевам. Я ўхваляю твой выбар і па выключна эгаістычных (шкурных) матывах. Бо калі ты будзеш вольна валодаць нейкай замежнай мовай, гэта на 90 % палегчыць мне вывучэнне гэтай мовы. А мая заповітная мара – вывучыць нямецкую і англійскую мовы. У сувязі з гэтым цікава ведаць, на якіх мовах спыніўся твой выбар.

Хочацца верыць, што мы ўбачымся ў лістападзе. Гэтыя месяцы я выкарыстаю для таго, каб крыху дысцыплінаваць сябе. Узяць сябе ў рукі і так арганізаваць сваё жыццё, каб аб'явіць рашучую барацьбу неўрастанні. Калі лекар даў заключэнне, што ў мяне востры прыступ неўрастанні, я пацікавіўся па Бракаўзу і Эфрону, што гэта за хвароба. І да вялікага свайго жаху ўбачыў, што, сапраўды, усе прыкметы гэтай хваробы мне ўласцівыя. Але гэтая акалічнасць толькі мабілізавала маю волю на барацьбу за здаравенне самога сябе.

Ключ да маёй перакананасці крыецца ва ўпэўненасці, што ў мяне яшчэ ёсць у руках усе дадзеныя, каб за два-тры месяцы справіцца з гэтай пошасцю.

Надвор'е ў нас мязотнае. Па начах 2°C. Пахмурна. Усе ходзяць у паліто і, вядома, ніякага купання. У плашчы ўдзень – і то дрыжыш. Агідны край.

Міля, ты не хвалойся за мяне, з матэрыяльнага пункту гледжання я ўладкаваўся добра і мне няма на што скардзіцца. Канчаю. Час ісці на працу. Не гань мяне за ліст, за стыль і почырк. Пішу раніцай перад выходам на працу і вельмі спяшаюся.

Моцна цалую сваю адзіную, сваю добрую жоначку.

Уладэк

Архангельск
6 верасня 1933 г.

Дарагая, ненаглядная мая!

Ах, як хутка ўсё пераходзіць ад песімізму да светлага настрою, ад пачуцця асуджанасці да надзеі, ад гора да радасці.

Яшчэ некалькі хвілін таму, з найвялікшым болем у сэрцы, я пісаў табе «апошні ліст».

І прызнаюся: спісаў нямала паперы.

Мне здавалася, што ўжо ўсё паміж намі скончана.

«Вось і скончаны шлях – закаціліся зоры.

Нам вясны не вярнуць больш ніколі, ніколі».

Пачалося гэта ўчора. Я чытаў п'есу Гамсуна «Ля брамы княства» і зусім засмуціўся. Не здолеў дачытаць да апошняй старонкі і доўга сядзеў, як у ступары. Цяжка апісаць, якія глыбокія пакуты я зведаў.

Сёння я ўважліва прачытаў усё нашае ліставанне з лютага 1931 г., самым старанным чынам даследаваў нашы адносіны пры сумесным жыцці: непрадузята зірнуў у глыбіню самога сябе і на ўсе свае заганы – і ўсюды, любая, я знайшоў толькі доказы «канца нашае вясны».

Калі б ты бачыла, як я горка аплакваў «нашую вясну» і як багата ўвільгатняў слязьмі аркушы паперы, ты б мяне пашкадавала ад усяго сэрца.

Напрыканцы ліста я пішу, што цяпер мне ўсё роўна, дададуць мне 5/XI яшчэ 3 гады ці дадуць вольную; жыццё страціла для мяне ўсякую цікавасць.

Затым суха, ужо паўафіцыйна, завяршаю: «Бывай, Уладэк!» – а ў думках абсыпаю цябе самымі пяшчотнымі эпітэтамі. Падымаю вочы на твой фотаздымак...

...Але што гэта? Твае вочы блішчаць неяк своеасабліва. Яны як жывыя. Мяккі прамяністы позірк пранікае ў самае сэрца, і мне чуецца, як твае вусны шэпчуць: «Ну і дурань жа ты, Уладэк! Якую лухту напісаў, бо я ж кахаю цябе».

Я не веру сваім вачам. Думаю: «Пустая гульня ўяўлення, галюцынацыя! Ты стаміўся, Уладэк, табе трэба адпачыць».

І ўсё ж, падштурхнуты ўнутраным пачуццём, я хапаю твой здымак і палка цалую: «Мілечка, калі кахаш — усміхніся!» І я бачу, як рухаюцца і дрыжаць ад смеху краёчкі тваіх вуснаў.

Міля, усё ж ты вельмі бесчалавечная. Я так адпакутаваў за гэтыя паўмесяца ад невядомасці.

Я б зараз, не задумваючыся ні на адну секунду, палову жыцця аддаў бы толькі за тое, каб можна было прыціснуць цябе да грудзей, зазірнуць у твае зялёныя вочкі і адчуць, што ты кахаш мяне па-ранейшаму.

Ах, любая, адзіная мая, як мне балюча.

Твой Уладэк

Р. С. Я пасылаю табе адзін з тваіх «першых» лістоў. Я хачу, каб ты сама пераканалася, як раней ты кахала мяне. Калі ты пішаш, што «ў маіх адносінах адчуваецца, што прайшло 3 гады», мне хочацца, каб і ты зразумела, што ўжо 9 месяцаў я нашу ў сэрцы боль ад думкі, што «здарылася нешта непараўнае ў нашых адносінах».

Мілая, мілая, мая пуцяводная зорчка, якая ласкава мігціць у змроку начным.

Абавязкова прачытай Гамсуна «Ля брамы княства» і напішы: «Уладэк, ты спалохаўся зданяў!»

25 верасня 1933 г.

Дарагая Мілечка, любая мая, я шмат у чым вінаваты перад табой. Я зараз зноў перачытваю (каторы раз) твой апошні ліст ад 2/IX і бачу, як непрыгожа і як жорстка, па сутнасці, паступаў, калі маўчаў у адказ на твае лісты, паўныя кахання і хвалюючых цябе пытанняў.

Дарагая, жаданая мая, але павер: у сваім сэрцы я далікатна нашу твой вобраз і живу зараз толькі марай аб хуткай сустрэчы. Каханая мая, тры гады нашага сямейнага жыцця не толькі не аслабілі маіх пачуццяў, але, наадварот, змякчылі іх, паглыбілі, напоўнілі ўсю маю істоту такой светлай радасцю, такім шчасцем, пра якое немагчыма расказаць простымі словамі.

Мне шалёна хочацца быць побач з табой, каб лашчыць цябе, каб сусцешыць у хвіліны смутку і расчаравання, каб дапамагчы табе і тваім родным і гэтым хоць бы немагчыма аддзячыць за цябе, за ўсё, што яны зрабілі для нас.

Мой залаты Місік, калі мы будзем разам, мы будзем будаваць сваё жыццё пад бацькоўскім кіраўніцтвам Н. А. і Ул. Міх. – мне здаецца, мы вычымся з табой ад хандры і ад усіх гнятлівых самааналізаў («У 20 гадоў нічога не хацець, не мець цвёрдай глебы пад нагамі і г. д.»)

А я сам, між іншым, тут у адзіноце толькі тым і займаюся, што аналізую свой лёс. Я, як і ты, думаю: «Ужо 28 гадоў, а нічога не зроблена!» Якую нікчэмную істоту, па сутнасці, я сабой уяўляю.

Бо толькі падумаць: Ван дэр Любэ ў 24 гады спаліў германскі рэйхстаг, Ліндберг у 25 гадоў пераляцеў акіян, вядомы ленінградскі канцэртмайстар (глядзі Ал. Талстой

«Чорнае золата»), трапіўшы ў эміграцыю, здолеў зарабляць сабе на хлеб у кафэ-шантанах, выкрэсліваючы на класнай дошцы розныя вензелі і мудрагелістыя фігуры кавалкам крэйды, заціснутым пальцамі левай нагі.

І шмат падобных прыкладаў жыцця, пражытага недарма. Калі думаеш пра ўсё гэта, робіцца да таго млосна ад думкі, што сам пазбаўлены якіх-небудзь талентаў – проста месца сабе не знаходжу.

Дык вось, Міля, калі мы будзем разам, хандру як рукой зніме. Адзін у адным мы знойдзем крыніцу радасці і бадзёра рушым на пошукі свайго жыццёвага шляху. І мы знойдзем яго, Місік, знойдзем.

Мілая, але я глыбока сумняваюся, што 5 лістапада (больш за тое, што ў гэтым годзе) мы пабачымся. Тая простая акалічнасць, што ў пачатку лістапада заканчвае высылку велізарная колькасць народа, якія займае тутака значныя пасады, прымусіць улады прыдумаць што-небудзь такое, каб затрымаць высланых даўжэй. Інакш гэта азначае абяззброіць краёвыя ўстановы, і на гэтую справу, натуральна, ніхто не пойдзе. І я амаль упэўнены, справа з афармленнем дакументаў так зацягнецца, што абавязкова давядзецца зімаваць у Архангельску. Добра, каб я аказаўся ў гэтым выпадку кепскім вешчуном. Сам я толькі і живу думкай, што ўбачу цябе ў лістападзе.

Што я прачытаў за апошні час? Ч. Дзікенс «Запіскі Піквіскага клуба» (800 стар.) Яго ж «Вялікія спадзяванні». Бернард Шоу «Выбраныя творы». Ібсен – некалькі драм: «Вораг народа», «Ээльф», «Будаўнік Сольнес», «Дзікая качка», «Расмерсгольм» і г. д. Зараз чытаю Ал. Талстога «Чорнае золата» і Кнута Гамсуна «Голад». Я ў захапленні ад

Ібсена. У яго такая тонкая праца. У мастацкай галіне ён раскрыў найглыбейшыя ідэі чалавечага «існавання», і класічная прастата ў пабудове фавулы. Бржава!

За яго ж культ індывідуальнай асобы (у духу Ніцшэ) і за нястомную барацьбу са «зданямі» – добрасумленнымі, агульнапрынятымі для жыццёвага кіраўніцтва ідэямі – я гатовы прызнаць Ібсена сваім любімым пісьменнікам. Бернард Шоу піша вельмі складана, і каб пранікнуць у патаемны сэнс яго твораў, даводзіцца іх перачытваць па меншай меры па два разы.

Дарагая Мілечка, ну як тваё горла? Ці атрымала ты ўрэшце даведку ад гэтага «прафесара» аб неабходнасці спыніць працу ў тыпаграфіі? Між іншым, калі я папрасіў у амбулаторнага лекара даведку пра стан свайго здароўя, дык ён проста паказаў мне загад, дзе чорным па белым катэгарычна забаронена дактарам даваць якія-небудзь даведкі. Ён параіў даслаць запыт праз установу, дзе я працую, і калі тое было зроблена, ён адказаў наступнае:

«Грамадзянін Рывінскі з'явіўся на прыём у Цэнтральную паліклініку 24/VIII і 27/VIII. Дыягназ: арганічны парок сэрца, пры з'явах значнага малакроўя і ператамлення. Лячэнне прызначана». Д-р (подпіс)

«Лячэнне прызначана» – вось дзе гумарыст!

На прыёмах ён усё тлумачыў пра пераўтварэнне, пра Кіславодск, пра перспектывы патрапіць у псіхбальніцу, а калі трэба прадставіць сваё афіцыйнае заключэнне – вось такая асцярожная даведка. І галоўнае, «лячэнне прызначана» – гэта значыць, усё ў парадку. Лячэнне ж заключалася ў 30 ін'екцыях мыш'яку пад скуру і «Франклін», таксама, верагодна, 20–30 разоў.

«Франклін» – гэта электрапрыбор частых разрадаў. Кажуць, што дзейнічае станоўча на нервы і на мазгі. Адзін раз я хадзіў на сеанс, больш з цікаўнасці. Франклін вытрымаў на «выдатна», не збег. Падумай, 30 разоў, адзін раз у дзень. І галоўнае – уся група, што прымае мыш’як, складаецца з адных старых дзеў (такое, прынамсі, у мне склалася першае ўражанне). Ну я і вырашыў высакародна рэціравацца. На гэтым і скончыўся мой курс лячэння.

Місік! Я думаю, што калі мы ўбачымся і ты мяне пацалуеш адзін толькі разоў, але як след, усе мае хваробы як рукой зніме. Я ў гэтым глыбока ўпэўнены. Ну, калі аднаго разу будзе недастаткова, я думаю, што дозу можна будзе павялічыць. Бо ты ж кахаш свайго Уладэка і вельмі-вельмі хочаш яго вылечыць. Маю рацыю?

Мілечка! А ўсё ж горка і крыўдна, што так недарэчна склалася нашае жыццё. 1933 год. Апошні год выпрабаванняў. А затым, незалежна ад абставін, давядзецца ісці напралом. Досыць плыць па цячэнні і мірыцца з абставінамі. Лепш памерці, чым існаваць (так вучыць Ібсен – і так падказвае мне ўся мая істота).

Цалую маю ненаглядную, маю залатую дзяўчынку, маю любую жоначку і шапчу ёй на вушка: «Пацярпі яшчэ трошачкі. Хутка, хутка будзем разам, і тады ласкам, пяшчотным і палкім, не будзе канца». Любая мая, адзіная!

Жаданая, жаданая, жаданая...

Уладэк

Мой адрас: Петраградская 124, кв. 27

3 кастрычніка 1933 г.

Любая, ненаглядная мая, – ад цябе няма лістоў. Гэта было б нічога, каб ведаць, што ты кахаеш мяне па-ранейшаму і што ў вас увогуле ўсё добра. Дарагая, я чытаю зараз «Чорнае золата». Заўтра, верагодна, скончу. Мяне цікавіць лёс Веры Юр’еўны і Налымава. Хочацца, каб яны раптам духоўна адрадзіліся і пайшлі шляхам чалавечага жыцця. Вось слаўна тое было б!

Наша бібліятэка-чытальня святкуе 100-гадовы юбілей сваёй дзейнасці. З гэтай урачыстай нагоды арганізавана выстава архіўных каштоўнасцей. Ах, Міла, колькі цікавостак знайшлося ў архівах бібліятэкі! Кнігі XVI, XVII, XVIII, XIX стагоддзяў. І галоўнае – арыгіналы, рэчы рэдкасныя не толькі для чытачоў, але і для гісторыкаў. Уяўляеш сабе, з якой цікавасцю я праглядаў гэтыя кніжныя рарытэты, што налічваюць да 400 гадоў свайго існавання? Вось, напрыклад, мастацкі часопіс, прысвечаны «аматарам рускага слова» другой паловы XVIII стагоддзя. Вершы, раманы і аповесці дапушкінскай эпохі. Якая экзатыка! Ніякая гісторыя не раскажа так проста і глыбока пра ўзровень грамадскага развіцця таго часу, як пра тое сведчыць адна такая кніжачка. Ці вось навуковы часопіс канца XVIII стагоддзя. Называецца, здаецца, «Экатамізмы» ці нешта ў гэтым родзе. Дык вось у гэтым часопісе – выключна навуковым, «філасофскім» – у аповедзе пра «яршоў» гаворыцца, што за мяжой дакладна ўстаноўлена, што ў некаторых яршоў у галаве ёсць камяні, якія дапамагаюць пры расстройстве жывата. Паколькі ў рускіх

яршоў камянёў у галаве не выяўлена, то часопіс раіць рускім людзям паспрабаваць адвар з галаўных костак. Наогул, лухта несусветная!

Калі праглядаеш гэтыя старажытныя працы, якія яшчэ захавалі пах манастырскіх і княжацкіх кнігасховішчаў, адчуваеш халоднае дыханне вякоў. Адчуваеш сябе як на старадаўніх могілках, і міжволі хочацца бегчы падыхаць свежым паветрам.

Міжволі хапаешся за газеты, за паведамленні пра стратастатны палёт і палёт у стратасферу на 19 кіламетраў угару. Міла, а між іншым, нядрэнна было б мець летнюю кватэру ў стратасферы на 20-м кіламетры ад Зямлі. Ты б нічога не мела супраць? Я асабіста глыбока перакананы, што мы з табой дажывём да таго дня, калі будзе арганізавана міжпланетнае спалучэнне. І ў дзень нашага залатога вяселля (7 верасня 1980 года) мы здзейсім у салон-стратастаце вандроўку на Марс і яго ваколіцы.

Ах, навука, навука! Калі толькі мне сапраўды ўдасца калі-небудзь падняцца ў стратасферу, каб адтуль, з 20-га кіламетра, плюнуць на ўвесь свет зямны – я буду шчаслівы. Я буду ведаць, што недарма пражыў жыццё, і памру са спакойным сумленнем.

Калі я ў чытальні, я часта шукаю вачыма цябе. Я ўпэўніваю сябе, што няма нічога дзіўнага ў тым, калі б я цябе раптам убачыў тут, дзе-небудзь за сталом. Бо гэта было б натуральна, а 9-месячная разлука – гэта толькі кепскі сон. І я шукаю. Я ўважліва зыркаю па пакоі, цешуся спадзяваннем убачыць цябе. Але цябе няма. Ты яшчэ не прыйшла. Яшчэ рана – бо ў цябе сёння заняткі.

Ці я шукаю каго-небудзь, хто б сваёй фігурай і абрысам твару нагадаў бы мне цябе. І калі мой блукаючы позірк натрапіць на чый-небудзь кірпаты нос – я ўжо шчаслівы. Да гэтага прывабнага носіка маё ўяўленне хутка дамалёўвае твае вочкі і вусначкі – і ты са мной. Тады балюча сціскаецца сэрца, і вусны пяшчотна шэпчуць словы кахання і ласкі.

Уладэк

13 кастрычніка 1933 г.

Сонейка маё дарагое! Нарэшце атрымаў твой ліст. Каханая мая, я шчаслівы. Я шалёна шчаслівы. Тваё каханне сагравае, будзіць у сэрцы самыя пяшчотныя пачуцці і акрыляе думкі радаснымі надзеямі.

Мілая, на сэрцы ў мяне цяжка. Змрочныя думкі не пакідаюць у спакоі. Больш за тое, з кожным днём расце прадчуванне, што нашая вернасць, нашае сумеснае жыццё – гэта толькі цудоўная мара. Толькі мара.

Інстынкт падказвае мне, што мы не пабачымся. Ва ўсялякім разе, бліжэйшыя 2 месяцы ўнясуць поўную яснасць.

У 1926 годзе, калі я з'язджаў з Гомеля вучыцца ў Маскву, развітваючыся са сваімі сябрамі-аднагодкамі, я казаў: «Ну, бывайце, хлопцы, цяпер я студэнт. Дайце мне тэрміну 7 гадоў, і я пакажу вам, што такое Уладэк. Вы пабачыце мяне на недасягальнай вышыні, усяго пакрытага славай. Тады мы зладзім балъ на ўвесь свет. Такім чынам, да 1933 года».

Мне здавалася тады, што 5 гадоў для ВНУ і 2 гады для практычнай працы – то-бок усяго 7 гадоў – дастаткова, каб сокалам узвіцца ў высь паднябесную. І адтуль, у гордай свядомасці дасягнутых вышынъ, акінуць свет пераможным позіркам.

Зараз 1933 год. Мой жыццёвы шлях склаўся зусім не так, як гэта малявалася калісьці. Я дасягнуў таго ўзросту, калі ўжо належыць – без залішняй палкасці, стрымана – акрэсліць напрамак другой паловы жыццёвай крывой.

Я бачу некалькі дарог. Адна з іх, да якой я імкнуўся, закрытая для мяне назаўсёды. Куды ж далей?

Няхай маўчыць сэрца. Гэтую задачу павінен вырашыць розум.

Мне часам здаецца, што Салтыкоў-Шчадрын пра мяне, пра маё жыццё думаў, калі пісаў: «Празжыў прамудры пачкур такім чынам больш за 100 гадоў. Усё дрыжэў, усё дрыжэў. Ні сяброў у яго, ні родных; ні ён да каго, ні да яго хто. У карты не гуляе, віна не п'е, тытунь не курыць, за ладнымі дзяўчатамі не гоніцца – толькі дрыжыць, ды адну думу думае: «Дзякуй Богу, здаецца, жывы!» Так дрыжучы ён і памёр: жыў – дрыжэў, і паміраў – дрыжэў».

Мілая, ты не злуйся, што я пішу пра сумныя рэчы. Бо ты ж сама казалася, што варта пісаць незалежна ад настрою. А настрой самы сумны.

Але досыць пра свае настроі. Вось яшчэ аб чым хацеў напісаць. На днях я неяк перагледзеў ліст Наталлі Аляксееўны – адзіны ліст, якім мы абмяняліся з ёю ў гэтым годзе, – і звярнуў увагу на яе заўвагу, што сваімі лістамі я цябе «падштурхоўваю», так што табе нібыта застаецца зрабіць адну толькі выснову: «Кінуць усё і зноў ехаць да мяне».

Дарагая мая, калі я пішу, як зараз, пра сумныя настроі, калі я пішу пра сваю тугу, пра тое, што «паўжыцця аддаў бы, каб прыціснуць цябе да свайго сэрца», я зусім не думаю пра тое, што ты павінна сарвацца з месца і імчаць да мяне. Павер, я зусім не хачу граць на тваіх пачуццях у гэтым напрамку.

Гэта было б так недарэчна і брыдка.

Бо трэба пісаць тое, што адчуваеш, а калі баліць сэрца і думкамі звяртаешся да цябе – міжволі з вуснаў зрываюцца словы пяшчотнага закліку.

Пішу пра гэта, каб развеяць нядобрую думку. Магчыма, што гэта і зусім залішне. Моцна цалую маю ненаглядную, маю залатую Мілюсю.

Уладэк

25 кастрычніка 1933 г.

Каханая, я страшэнна стаміўся. Пакутлівае чаканне праклятага «канца», рэзкія перапады ад надзеі да распачы – ушчэнт знясілілі мяне. Я шалёна стаміўся. Я ляжу на ложку і адчуваю, як ад стомы дранцвеюць усе часткі цела і як заціхае работа сэрца. Мяне цешыць гэтае маленькае адхланне. Толькі ў скронях яшчэ нехта адчайна стукае молатам і ў мозгу варушыцца нейкая недарэчная і тупая думка. Такое ўражанне, быццам у галаву забраўся п’яны, зваліўся з ног і робіць безвыніковыя спробы зноў падняцца. Варочаецца, варочаецца – і зрываецца... І нехта ўпарта б’е ў скроні малатком.

...На зямлю апусцілася ноч. Бясшумна яна пракралася да майго ўзгалоўя. Прыгажуня ноч. Я адчуваю яе халоднае, асвятляльнае дыханне на сваім запалёным ілбе. Я адчуваю пяшчотныя ласкавыя абдымкі. Я люблюся зорным бляскам вачэй суворай прыгажуні... Глыбокія вочы ў ночы.

«Мілы, – і голас яе гучыць, як эфір, як сама бясконцасць, – Мілы, супакойся. Бо ўсё праходзіць. Успомні, учора ты бачыў грудзі чалавечых костак. Іх выцягнулі з-пад зямлі пры пракладцы водаправоднай траншэі. Кіпа пачарнелых касцей – вось усё, што засталася ад людзей, якія таксама калісьці жылі, радаваліся і пакутавалі. Памятай: усё праходзіць. Мілы, паглядзі ў мае вочы. Бачыш зіхатлівыя агні? Гэта зоркі. Час не мае над імі сваёй улады. Іх прыгажосць вечная. Памятай, дзе б ты ні быў, зоркі заўсёды будуць ззяць для цябе...»

Любая, я шалёна стаміўся. Усе гэтыя дні я палка чакаў тваіх лістоў. Я гарача верыў, што вось-вось сарвуцца з тваіх

вуснаў словы кахання і разгоняць змрочныя прыцемкі, якія атачылі мяне. Толькі адно слова прывітання, адно слова суцяшэння... Я так прагнуў дотыку тваёй любячай, ласкавай рукі.

Я чакаў і верыў – дарэмна.

Ты так далёка. І я далёкі для цябе. Час робіць сваю справу. І гэта трэба прыняць пакорліва. Такі закон прыроды.

Няхай жа маўчыць сэрца.

Уладэк

25 кастрычніка 1933 г.

Радасць, мара мая! Калі б ты магла сабе ўявіць, які хаос пануе ў маіх пачуццях! Нязначная драбніца – і я занураюся ў глыбокую роспач. Тады дзённае святло гасне для мяне. Трывожныя цені згущаюцца ў мярзотныя грозныя здані. Здаецца, што ўжо згублена ўсё жыццё. Нервовыя дрыжыкі прабягаюць па ўсім целе. Кроў, як шалёная, грукаціць ў жылах. А сэрца... О, мая дарагая, калі табе даводзіцца часам чуць глухія і далёкія раскаты, павер – гэта б'ецца маё сэрца.

Я марксіст, я разумею, што гэта толькі нервы, што гэта стомленыя напружаныя клетачкі. Але што толку ў гэтым усведамленні, калі гэты рой зданяў, гэты страх, народжаны гульнёй нерваў, пранікае ў самае сэрца і раніць так балюча?

Часам мне здаецца, што само неба ўступіла ў бой з зямлёй. Сонца пагасла. Змрочная стыхія разбушавалася, і зямля пачала свой вар'яцкі перадсмяротны такт. Яна стала такой жа, як і я. Стагоддзямі яна круцілася вакол сваёй восі. І вось цяпер яна разарвала кайданы і шалёнымі скакамі святкуе сваю волю.

І вось у гэтыя велічныя, цудоўныя моманты, калі ўзбунтаваная стыхія павяртаецца да космасу, – я «прамудры пячур», ахоплены сполахам, прагна шукаю ціхай гавані. Замест таго, каб далучыць свой лікуючы голас да ўрачыстага рову сусвету і кінуцца ў самую глыбіню пачуццяў, я, як «пінгвін», палахліва хаваю ў скалах сваё тлустае цела. Марныя мае намаганні. Шалёная віхура падхоплівае мяне і зацягвае ў ракавую бездань.

Але не заўсёды я бачу сябе жаласным і нікчэмным. У хвіліны болю я прыпадобніваюся да багоў. У руках у мяне меч. Сэрца палае агнём цудоўных памкненняў. Мая воля загартавалася, мае нервы выліты з высакаякаснай сталі трэста «Спецсталь». Вогненныя коні імчаць маю калясніцу, а я бязлітасна паражаю страшных пачвар, што парушаюць мой спакой. Я імчу да заповітнай мэты.

Настрой змяняецца кожныя паўгадзіны. Як рэакцыя на душэўную стому прыходзяць цудоўныя хвіліны – светлай і радаснай мрой.

О, як люблю я гэтыя светлыя мрой! Яны прыносяць радасць. Яны абяцаюць цудоўнае і дазваляюць свет бачыць абноўленым. Яны прымушаюць смяцца і плакаць у адзін і той жа час. Але гэта сумесь палягчае сэрца. З кожнай слязы, што ўпала на зямлю, калісьці вырасце цудоўная кветка. І суцэльны дыван кветак акружыць мяне.

Я люблю сонца. Я люблю кветкі. Я люблю радасць. Чаму мне не даюць атрымліваць асалоду ад усяго гэтага?

Але больш за ўсё ў жыцці я люблю маю верную сяброўку. Яна самая цудоўная кветка, якую мне калі-небудзь давялося бачыць у сваім жыцці.

Я гладжу твае рукі. Я зазіраю ў твае вочы. Я горача шапчу словы ласкі і кахання. Сябра, ты маеш рацыю – ведаць, што ў свеце ёсць хтосьці іншы, хто дзень і ноч думае і клапаціцца пра цябе, каму ты даражэй за ўсіх у свеце, – гэта так цудоўна!

Хуткая гадзіна сустрэчы... Але ўжо страх закрадваецца ў сэрца. Каварны лёс, якое жэрабя ты рыхтуеш нам?.. У сэрцы трывога...

Інстынктыўна рукі абдымаюць цябе. Моцна прыціскаю да грудзей і шапчу: «Маё! Маё!»

Ты здзекуешся з мяне сваім маўчаннем. Апошні ліст ад 4/X, г. зн. ужо 14 дзён.

Лісты Мілі

Ліст № 4

21 лютага 1931 г.

Дарагі, каханы Уладэк!

Атрымала, нарэшце, ад цябе ліст. Тры дні не мела ніводнага гуку. Колькі шчасця дае мне пошта ад цябе! Я не ведаю, як ты можаш увесць час сумнявацца ў маім каханні? Сорамна і кепска! Мілы, прабач мне, што я так пішу, бо і ў мяне таксама закрадваліся сумненні.

«Кумір мой далёкі ўжо не са мною,
І можа мяне нават не ўспамінаць.
Ды я ўсёй нязменнай і палкай душою
Кахала, кахаю, век буду кахаць».

Уся мая душа чакае толькі аднаго слова «прыязджай». Яна сарвецца гэтак жа, як са старту канькабежац, толькі пабяжыць яшчэ хутчэй.

Уладзічка! Давай цяпер сур'ёзна абмяркуем адно пытанне. Я нічога не ведаю: ці ёсць мне дзе жыць, калі я прыеду? Дзе ты жывеш? Ці можна мне там уладкавацца токарам на які-небудзь завод? Я думаю, што праз месяц мы ўжо ўбачымся з табою. За гэты час трэба ўсё падрыхтаваць тут да майго ад'езду. Самае галоўнае – каб мяне адпусцілі з завода, а там «справа ў капелюшы». Я не ведаю, ці можна там дастаць пакойчык? Калі нельга ўладкавацца па такарнай частцы, дык мо можна ўладкавацца на лесазавод?

Думай не толькі пра мяне, але і пра Адэлю, бо ў будучыні я хачу, каб яна таксама пераехала.

Я так сумую па табе, што проста жах! Прыйдзеш дадому стомленая, разбітая, і душа разрываецца ад тугі па табе, па тваёй хоць мімалётнай ласцы – я так згаладалася па ёй.

Бываюць хвіліны, што проста жыць не хочацца, усё...
здаецца, ніколі не ўбачу цябе – маё шчасце, маю радасць.
Напішу табе шчыра: стамляюся я неверагодна, за гэтую
пяцідзёнку спала толькі 12 гадзін.

Кацярына Мікалаеўна (выкладчыца па музыцы) перадае
табе вялікае сардэчнае прывітанне, у яе ж да цябе вялікая
любоў. Яна дала мне новую санату №1 Бетховена.

Прыгажосць, а не твор!

Цалую цябе шмат і гарача.

Твая Міля, якая кахае цябе,
уся твая жонка

9 сакавіка 1931 г.

Добры дзень, маё золатка!

Атрымала вось толькі што ад цябе ліст і адказваю на яго. На сэрцы – сум. Калі ж я пабачу цябе? Ужо здаецца, што ніколі. Атрымала ад мамы і таты ліст, дзе яны пішуць, што не дачакаюцца, калі я да іх прыеду. Асабліва мама: «Я табе павінна сказаць, што для таго, каб чэрпаць сілы для далейшага жыцця, мне трэба бачыць цябе, без гэтага я жыць не магу. Калі ты не завітаеш да нас, я жыць не буду, бо не змагу, не думай, што гэта словы, гэта фізічна немагчыма» і г. д. У выніку ўся мая душа разрываецца, усю мяне непадзельна і шалёна цягне да цябе, маё паўночнае сонейка, мая любата, але адказнасць перад мамай і татам сціскае маё сэрца.

Уладэк! Я шмат думала аба ўсім, і вось мае здагадкі. Я хачу і маю цябе, каб ты непрадузята ацаніў і рассудзіў, напісаў мне свае думкі, і галоўнае – каб ні на хвіліну твая думка не пабегла ў такім кірунку: «Міля аддае перавагу бацькам, яна іх больш любіць».

Я думаю скончыць курс па спевах і музыцы ў школе, потым паехаць на месяц да таты і мамы, а пасля – да цябе. Заняткі ў школе заканчваюцца ў канцы траўня.

За час, які я пражыву ў Алматы, я адпачну і буду гатовая прыступіць да працы і аздараўлення, і ўнясення святла ў тваё жыццё. Уладзічка, каханне маё, сонейка маё, радасць. Я цябе кахаю, ты разумееш, глыбока-глыбока. Мне так хочацца, каб ты зразумеў і адчуў, што толькі ты адзіны для

мяне на свеце. Усё і ўсе абьяжавыя для мяне і не будзяць ва мне ніякіх іншых пачуццяў, акрамя тугі і смяротнай стомы.

Кладучыся кожны дзень спаць, я ўяўляю, што ты побач са мною, як тады на Краснапруднай. Мы пасварыліся з табой, я кладуся тварам да сцяны і раблю выгляд, што сплю, потым кладзешся ты, абдымаеш мяне, прыціскаешся сваім гарачым целам да мяне. І нашай сваркі як не было! Цудоўныя, незабыўныя хвіліны. Калі ж зноў я буду цалаваць, ласкаць і прыціскацца да цябе пад коўдрай... Не, гэта ўжо будзе, мабыць, не пад коўдрай, а пад чым-небудзь лягчэйшым, ды ўсё адно пад чым бы тое ні было.

Па прачытанні твайго ліста № 10, дзе ты пішаш пра кіно і інш., у мяне застаўся нейкі асадак на душы. Не было ў гэтым лісце цеплыні, задушэўнасці, якая звычайна бывае ў тваіх лістах. Не ўспешыла мяне і віншаванне з 1-м сакавіка, з вясной. У гэтым годзе вясна прынясе мне толькі горыч, тугу і слёзы. Можа і гэта проста хвіліна распачы? Не, гэта не хвіліна распачы.

Ты пытаешся, ці хаджу я ў тэатры і кіно, я ўжо пісала пра гэта: не, не хаджу. Той канцэрт Дравянікава (ён быў адкладзены да 15 лістапада, і мы са Стасікам хадзілі) мяне зусім не ўразіў.

Якія рэчы граю. Я табе ўжо пісала, адну з іх – «Экспромт» Мак-Даўэла – буду граць на канцэрце ў пачатку красавіка. Страшна баюся, што зблытаю нешта, але Кацярына Мікалаеўна кажа, што я сыграю добра. Гэта дзіўная тэхнічная рэч.

Па спегах, вось акурат сёння, настаўніца, нарэшце, дала мне два раманы: адзін Чайкоўскага «Восень», другі «Уецца ластаўка» Гурылёва. Ноты я яшчэ не набывала, таму не ведаю, якія яны. Займаюся я ў тых жа самых выкладчыц.

Грамадская праца на заводзе: займаюся палітвучобай. У школе: у хоры, у рэдкалегіі і розныя дробязі.

Ты пішаш, што я дрэнны дыпламат, але, Уладэк, дыпламатыяй я не займаюся. Прыеду я, безумоўна, не «на лета», а на ўсё жыццё, калі нас зноў не разлучыць.

Ты пішаш, што я магу ехаць толькі тады, калі пачую ад цябе «прыязджай». Уладэк, калі ты будзеш згодны з усімі маімі здагадкамі, то я думаю, да таго часу я напэўна прачытаю гэтак доўгачаканае, цудоўнае, вабнае – «прыязджай!». Уладэк, ёсць яшчэ варыянт – я імчу праз месяц ці пазней (як ты напішаш, прыехаць да цябе), а ўвосень еду ў Алматы.

Мне шалёна хочацца зрабіць вось так, але не ведаю, ці дазваляць сродкі ажыццявіць такі маршрут. Грошы на ашчаднай кніжцы я захаваю ў цэласці. Гэта будзе крыніца (або грашовая база) для будучых паездак. Напішы ўсё, што ты думаеш на гэты конт.

Зараз зноў сяджу і плачу, зусім стала анучай. Так доўга цябе не бачыць – здаецца, што ва мне нацягнута струна, і вось-вось яна лопне, і тады канец жыцця. Уладэк, не дай, каб яна лопнула, зрабі так, каб мне можна было прыехаць да цябе хутчэй.

Заўтра я пайду і даведаюся, колькі каштуе білет да Архангельска з Масквы і з Архангельска ў Алматы, памножу гэта на два, зраблю падлікі, і, можа, так здарыцца, што грошай хопіць – о, шчасце! Тады я ўбачу цябе значна хутчэй. Бачыць цябе, атрымліваць асалоду ад цябе, ласкаць, цалаваць, казаць пяшчотныя словы, кахаць, ляжаць побач з табой, адчуваць цеплыню твайго цела... Я так сумую па табе!

Міля

14 сакавіка 1931 г.

Любы, дарагі, мілы Уладэк!

Праглынаю радкі твайго ліста, дзе ты пішаш пра вясну, пра жаданні, што прачнуліся. Чытаю і перачытваю, убіраю ў сябе ўсю яго пяшчоту. О, цудоўны заклік:

«Прыйдзі, прыйдзі, увесь час цябе благаю,

Мяцежнай палкасцю даўно я ўжо палаю!»

Сапраўды, у душы віруюць мары, а кроў гарыць, кліча цябе, шалёна хочацца гарачых палкіх пацалункаў, ласак, якія даводзілі б да ап'янення. Ласкаць, абдымаць, цалаваць і... ты ведаеш, што (я не магу напісаць гэтага словамі). Уладзічка, золатка маё, а табе хочацца гэтага?..

Адчуваць гарачую цеплыню цел, цалаваць, у салодкім ап'яненні зліцца, а пасля — задаволенасць, пачуцці паступова супакойваюцца, усё адпачывае, каб з новай сілай выбухнуць.

Непаўторныя, дзіўныя хвіліны, калі ж вы прыйдзеце? Хочацца заснуць і прачнуцца, а побач ты — маё жаданне, мой палка і гарача каханы. Мне здаецца, за гэты час я стала жанчынай, хоць мяне ўсе клічуць «маладзюткай паненкай». Уладэк, мне здаецца, што ласкаць цябе я стала б цяпер ужо не па-ранейшаму, а з палкасцю, каб нарэшце насыціцца за доўгі час. Цалаваць цябе бясконца, каб ты зусім знямог і занурыўся ў нірвану. Я б глядзела на твае дарагія мілыя рысы твару і не магла наглядзецца.

Уладэк, калі становішча будзе няпэўным, то ўсё адно я прыеду да цябе, абы толькі мяне прапусцілі. Ты пра гэта паклапаціся.

Не магу ні пра што пісаць табе, акрамя свайго кахання.

Мне здаецца, што калі я ўбачу цябе, то... я нават не магу гэтага выказаць словамі, занадта поўнае, шматграннае і складанае пачуццё.

Міля

Ліст № 6

16 сакавіка 1931 г.

Мілы, дарагі, каханы Уладзічка! Хочацца хоць пісьмова пагутарыць з табой. Кожны дзень, кожная хвіліна, кожная секунда набліжае нашу сустрэчу.

На дварэ вясна ўсё больш і больш дае пра сябе знаць. А пачуцці – яны скачуць шалёным галопам. Усё напружваецца і цягнецца да цябе. Я ўжо так прывыкла часта атрымліваць ад цябе лісты, што як няма іх 2–3 дні, дык я ўжо і не ведаю, што толькі не лезе ў галаву.

Часам задумаешся і не верыцца: няўжо мяне можа кахаць такі цудоўны чалавек, як ты? Няўжо я вартая гэтага?

Я так шчаслівая, што ты кахаеш мяне, што ты жывеш толькі мною, што ты ўвесь мой!

Напішу табе пра свой завод: з заўтрашняга дня я ўступаю ва ўдарную камуну, будзем працаваць на адну кніжку, а потым грошы дзяліць на ўсіх. Такім чынам, я ўдарніца, а лепшых ударнікаў прэміруюць часта тым, што ўладкоўваюць на завод сваякоў. Надзея ўладкаваць Адэлю зноў ажыла, тым больш што мне сам брыгадзір пра гэта сказаў. Але калі Адэля ўладкуецца, то, на жаль... ужо не паедзе са мною да цябе.

З майстрам я пасварылася вось з-за чаго: усе, хто працуе здзельна, выпісваюць прастой, калі не па сваёй віне не працуюць. Калі я пачала працаваць здзельна, то выпісала прастой з-за таго, што быў разладжаны станок і я не працавала. Але майстар, пакуль падпісваў, так лаяўся паўгадзіны, нібыта з-за мяне станок не працаваў. Тады я плюнула і перастала іх выпісваць, а прастоі ў мяне кожны

дзень гадзіны па 2–3. На днях брыгадзір сказаў, каб я абавязкова выпісала хоць паўтары гадзіны, таму што з-за гэтага я мала зарабляю. Калі я прынесла майстру, то ён зноў пачаў чапляцца, тады я сказала, што гэта абы што, бо за паўмесяца я выпісваю ўсяго толькі другі прастой, а ўсе выпісваюць па некалькі на дзень. На гэта ён мне заявіў: «Ты павінна абавязкова заўсёды выпісваць прастой, праз гэта мы толькі і выяўляем недахопы на вытворчасці». Я, вядома, зарагатала. Нібыта без прастояў ён не ведае недахопаў на вытворчасці. Гэтыя недахопы большай часткай ідуць ад іх жа саміх. Нежаданне яго падпісваць прастой тлумачыцца тым, што адзін майстар выклікаў іншага на спаборніцтва: у каго менш будзе прастояў. А з-за гэтага пакутуе рабочы: хто менш рашучы і ненахабны, дык у таго зусім прастояў няма.

Сёння ў нас у школе канцэрт групы Ушаковай (загадчыцы), маёй выкладчыцы па спевах, і дзвюх груп скрыпачоў. Мне вельмі шкада, што я не магу прысутнічаць на ім, бо працую ў вячэрняю змену. Мяне турбуе тое, што ты не пішаш пра пасылкі. Няўжо ты іх дагэтуль не атрымаў? Напішы, як у цябе справы з грашымі.

Мой каханы, чакаю твайго «Прыязджай!»

Уладзік! Напішы Адэлі, толькі асобным лістом. Страшна баюся, што не падрыхтую твор па музыцы да канцэрта.

Я ўжо раблю запасы для нашага будучага жыцця. Збіраю пярловую і манную крупы, сушаныя яблыкі (мама прыслала), яблычную муку. Гэта падмурак нашае будучыні. Мама прыслала мне прымус: я ўсё ніяк не збяруся прынесці яго з Краснапруднай. Не хочацца туды ісці, да гэтай «свалаты». У мяне ў запасе яшчэ 10 хвілін, якія я прысвячу свайму каханню.

Мой каханы, адзіны, ненаглядны, ці прыемныя табе гэтыя выразы пачуццяў? Я хачу, каб было «так», каб яны ніколі табе не надакучылі.

Уладзічка! Мне так хочацца тваіх ласак, я так сумую па іх, так згаладалася.

Вось ужо буду атрымліваць асалоду, калі будзем разам!
Добра, Уладэк?

Цалую, лашчу, абдымаю
Міля

Ліст № 10

4 красавіка 1931 г.

О, маё шчасце, мой любы, дарагі, кахаю цябе бясконца, шалёна! Кахаю, кахаю, ненаглядны, адзіны, мілы, маё жыццё, мой да апошняй кроплі крыві.

Я гатовая паўтараць табе тысячу разоў, што я кахаю цябе аднаго, майго роднага, дарагога таварыша жыцця майго. Уладзічка! Я кахаю цябе, належу табе, як уласнасць, непадзельная з табой. Хачу лашчыць цябе бязмежна, палка, забыцца ў дзіўных гарачых абдымках.

А ты будзеш таксама цалаваць мяне і лашчыць. Мы ж так кахаем адзін аднаго, Уладзічка! Ты мне шмат прыносіш пакут і мук, абражаючы маё каханне да цябе. Яно для мяне – святыня. Да канца свайго жыцця я буду толькі твая, буду кахаць толькі цябе.

Божа, якія пустыя і нікчэмныя людзі вакол мяне. Я параўноўваю іх з табой. Яшчэ больш кахаю цябе, даражу кожнай крупінкай твайго кахання. Мой дарагі, прыеду да цябе спачатку, а потым да бацькоў. Перажывём цудоўную вясну, усе пачуцці ізноў. Любы, ніякай гаворкі пра вяртанне на зіму ў Маскву быць не можа. Я не магу без цябе жыць, без твайго кахання, тваёй ласкі, пражывём гэтыя 3 гады, а затым зноў скіруемся да дарогі, якая раней жыла ў нашых марах. Толькі не кожны паасобку, а разам, поруч, суцяшаючы і падбадзёрваючы адзін аднаго пры няўдачах. Незабыўная, дзіўная вясна разам з Уладэкам. Ці ажыццявяцца гэтыя мары? Уладэк, калі ты сядзеў у турме, то ў ГПУ я чытала аб'яву, што дазволы на спатканні з высланымі даюцца па месцы іх жыхарства. Таму я і пісала

табе, каб ты хадайнічаў пра дазвол. Мне здаецца, самае галоўнае – гэта сысці з завода, а калі не дадуць дазволу, то я зраблю так, як пісаў ты: наўпрост паеду да сваёй цёткі ў Архангельск.

Уладзік! Я не ўяўляю тых хвілін, калі ўбачу цябе, яны жывуць у марах і мроях маіх.

Уладзік! Не злуйся на маму, што яна так піша, на тое яна і маці. Мой «талент» па спевах не прападзе, і я з такім жа поспехам магу пачаць вучыцца пасля гэтых 3 гадоў.

Чаму не дасылаеш копію заявы ва УЦВК? Прышлі абавязкова. Трэба выпрабаваць усе шляхі.

Нарэшце Адэля працуе ў мяне на заводзе. Разам з ёй ездзім, абедаем, сьнедаем. Уладзічка, не адмаўляйся ад грошай і пасылак. Наконт грошай: я думаю, пасылаць не варта, раз няма чаго купіць, а вось пасылкі – абавязкова. Мілы, не глядзі на іх, як не ведаю на што, мы ж павінны дапамагаць адзін аднаму ў нядолі. Я купіла табе 4 пары шкарпэтак. Яны табе спатрэбяцца. У дачыненні да забеспячэння ў нас стала значна лепш. Усё даюць без ордараў. Я купіла сабе недарагі, за 5 рублёў, баваўняны «джэмпер» і паўшарсцяную сукенку за 11 рублёў. Сціпла дазволіла сабе гэтую раскошу, зусім няма ў чым хадзіць. Сёння твая мама прыслала Адэлі да Вялікадня пасылачку са смакатаю, мы яе цяпер «разбазарваем».

Уладэк, той жахлівы ліст я дала прачытаць Адэлі, і яна хацела табе напісаць з гэтай нагоды, але я яе адгаварыла.

Быў сёння ў нас Франек, але не дачакаўся нас, і мы так яго і не бачылі. Новага больш пакуль нічога няма.

Цяпер працую ў сценгазеце нашага цэха. Не хачу набіраць грамадскай працы, каб потым лягчэй было вырвацца з завода. Я табе ўжо пісала, што ў нас ёсць

піяніна. Калі яго не было, то я практыкавалася ў школе дастаткова, а цяпер, калі ў нас ёсць, зусім перастала граць, усё часу не хапае.

На працу мушу ездзіць раней, каб здаць працу. Я табе не пісала, што я брыгадзір нашай брыгады.

Мой любы, канчаю, заўтра напішу працяг. Зараз адчуваю сябе вельмі кепска. Хутчэй бы ўбачыць і аддацца табе, маё каханне!

Твая наvekі Міля

Люблю цябе шалёна, твая ўся-ўся. Як шалёна хочацца тваіх пацалункаў. Уладэк, ты будзеш цалаваць мяне ўсю?!

Ліст № 16

20 красавіка 1931 г.

Ах, маё дарагое, яркае сонейка! Мой міленькі Уладэк! Каханы, бясконца родны. Коцік мой слаўнюткі, зараз я ўяўляю, як ты ляжыш на ложку, паклаўшы галаву мне на калені, а я нахілілася і цалую твае вочы, адчуваю, як уздрыгваюць твае павекі, потым прыціскаюся да вуснаў, а ты ў гэты час бярэш мяне за шыю і яшчэ мацней прыціскаешся – да болю. Уладзічка! Каб ты ведаў, колькі ў мяне пяшчоты і кахання да цябе. Дзякуй вялізны за ўсё прысланае: ноты, кніжку, парфуму і г. д. Самае галоўнае – гэта лісты. Але толькі, Уладэк, я не вартая ўсяго гэтага. Потым, ты дарэмна выдаткоўваеш грошы на мяне, ты лепш выдаткуй іх на сябе.

Уладзічка, прызнаюся, што пасылка мне прынесла шмат радасці. Я неяк рэальна адчула, што ў мяне ёсць каханы муж, які памятае сваю жончку.

Уладзя! Я хадзіла да пракурора. Мяне прыняў памочнік пракурора, сказаў мне тое ж самае: «Падайце заяву» ... і ўсё.

Была на Лубянцы ў ГПУ. Там мне сказалі, што ніякага дазволу каб прыехаць да цябе не трэба. Як бачна, справа прасцей, чым мы думалі.

Як там у цябе? Ці высветлілася хоць крышачку тваё становішча адносна пераводу цябе ў іншае месца? Як адносна вольнай кватэры?

Уладзюша, ты не турбуйся, я цалкам здаровая. Зараз былі Стасік, Таццяна і Франц у нас. Я сказала Таццяне, што ў мяне занадта часта менструацыі (зараз зноў, хаця былі нядаўна), яна сказала, што гэта вельмі дрэнна, пахне

жаночай хваробай, але я ўсё не збяруся схадзіць да лекара. Уладэк, калі б ты жыў са мной, гэтага, вядома, не было б, праўда?

Ты пішаш пра шлюб – калі ўбачымся, тады вырашым. Да таго часу я ўжо буду камсамолкай. Супраць таго, што ты мне пісаў, нічога не маю, толькі мы вырашым, як гэта зрабіць. Маму мы гэтым вельмі ўсцешым.

Я зусім не заўважаю нічога навокал. Вось сёння ўсталі з Адэляй у палове на шостую раніцы, паехалі на працу. Пасля працы быў цэхаваы сход. Вярнуліся а дзясятай гадзіне вечара. І так увесь час. Атрымала ордар на туфлі. Але № 37 нідзе няма, ёсць цудоўныя чаравікі № 35, як раз на Адэлю, так што яна возьме сабе па гэтым ордары. Каб ты толькі мог уявіць, як хочацца, каб ты быў побач! Мы былі б такія шчаслівыя, абодва маладыя, бадзёрыя, гатовыя сустрэць усялякія нягоды – толькі разам.

Мой дарагі, я з мамай таксама нязгодная. Твая будучыня ўся яшчэ наперадзе. Ведаеш, Уладэк, маё заповітнае жаданне – гэта каб ты ў будучыні кінуў сваю пасадку эканаміста. Уладзічка, лепш бліжэй да вытворчасці.

Мама піша, што коцік То-то здох. Мне яго вельмі шкада.

Нюра Карпава, якая выйшла замуж, чакае дзіця.

Уладэк, а ты глыбока памыліўся. Ты думаеш, што мне хацелася даставіць табе задавальненне, калі я пісала пра Д..? Не. Я напісала пра тое, чаго мне хочацца.

Уладэк! Зараз цудоўная вясна, усё вакол ажыло, народу – процьма, ажыўленне паўсюль пануе. Так востра адчуваецца твая адсутнасць. Мой каханы, Уладэк, мой дарагі, якое шчасце, што мы кахаем так адзін аднаго. Уладзінька! Я заўтра пайду куплю табе пару кніжак і вышлю бандэроллю на Архангельск, а ты ў свой выхадны дзень зайшоў бы і

забраў. Золатца маё, канчаю. Дашлі мне копію заявы для пракурора. Чакаю яе з нецярпеннем.

Ліст твой з Архангельска ішоў 6 дзён.

Цалую бясконца, моцна абдымаю за шыйку і, прыціснуўшыся да тваёй шчакі, шапчу: «Мілы, каханы мой, маё жыццё!»

Ліст № 14

22 жніўня 1931 г.

Любы мой! Сонейка зноў засвяціла для мяне. Сёння а 2-й гадзіне паштальён прынёс ад цябе першы ліст.

Уладэк! Колькі я перажыла за гэты час, колькі чорных думак пранеслася ў галаве, і ўсе яны выліліся ў адно: ты зноў арыштаваны. Але, дзякуй богу, ты жывеш паранейшаму «добра». Якое шчасце! Мне так шалёна хочацца напісаць пра мае пачуцці, але на мове гэта гучыць бедна, у той час як душа поўніцца самымі пяшчотнымі перажываннямі кахання.

Мой дарагі, мой адзіны, ах, як я кахаю цябе, як шалёна ты мне дарагі! Я ні за што не перажыву, калі страчу тваё каханне. Асабліва вечарам я шмат думаю пра цябе. Успамінаецца нашая сустрэча ў Архангельску: ты выйшаў, такі сарамлівы, не мог паверыць, што перад табой я.

У гэтыя імгненні ты быў такім, як у Алматы ў першы час. Мой каханы, мой родны ненаглядны муж — як значна гучыць гэта для мяне! Ці верыш ты, што я люблю цябе такім каханнем, на якое здольная толькі Жанчына — Міля? Але... у сэрцы чарвячок...

Ліст ад 12/VIII — няўжо да гэтага часу Уладэка не пацягнула сесці напісаць, што ён сумуе па сваёй Мілечцы? Бо ліст як раз прыйшоў бы ў Алматы пасля майго прыезду. А я, няшчасная, так шалёна марыла! Вось прыеду і ад яго ліст... два лісты. Але досыць.

Напішу пра жыццёвыя нягоды. 20-га я атрымала з Маскоўскай ВНУ паштоўку з просьбай неадкладна даслаць пэўныя дакументы і з указаннем, што ў ВТВН (Вышэйшая

тэхнічная навучальная ўстанова) прымаюць толькі па камандзіроўках (у газеце гэтага не было ўказана), а ў тэхнікум пры ВТВН – без камандзіроўкі. Але я вырашыла ў тэхнікум не паступаць, а дастаць патрэбныя даведкі і даведку аб тым, што мой тата мае такі ж статус, як рабочыя, а затым хадайніцтва мясцовага камітэта. Прымуць – добра, не прымуць – яшчэ «лепш».

Я пракляла Алматы за той час, пакуль даставала патрэбныя даведкі. Але ні Архангельск, ні Алматы мяне не прывабліваюць. Я тут ні за што не застануся.

Учора я была ў кансультацыі з амбулаторнай даведкай, што я цяжарная ўжо каля 1,5 месяца. Мяне агледзелі і сказалі, што яшчэ занадта мала змяненняў, і вялелі прыйсці праз 10 дзён. Пасля яны пашлюць мяне ў Чырвоны Крыж на аборт. Акушэрка, якая займаецца ў мамы, сказала ёй, што лепш за ўсё – гэта зрабіць выскрэбванне, бо гэта не адаб'ецца ні на маім здароўі, ні на дзетараджэнні, ні на стане маткі. Таму мама цалкам за тое, каб мне зрабілі аборт.

Але гэты выпадак з цяжарнасцю вельмі мяне ўсцешыў, значыцца, мы можам мець дзетак. Усе гэтыя дні мне жудасна млосна і баліць живот.

Наступная праблема: праз 2 тыдні Поля з'язджае зусім у Арэнбург да родных. Знайсці каго-небудзь амаль немагчыма.

У мамы з татам адносіны няважныя. Ёй, беднай, шмат давялося перажыць ад яго – ён вельмі грубы і жорсткі. Але, нягледзячы на ўсё гэта, яго я таксама вельмі люблю.

Уладэк! Тата і мама для мяне на другім плане, а ты – на першым. Клянуся ў гэтым нашым каханнем. Я эгаістка і хачу, каб і для цябе я таксама была на першым плане.

Нікуды абсалютна не хаджу. Вечарам сяджу, граю і спяваю.

Сёння трохі занялася з мамай алгебрай, пакуль што не забыла, рашала вельмі паспяхова.

Я тут моцна загарэла.

Марыя Сцяпанаўна хоча ўладкаваць мяне ў Наркамзем статыстыкам. Я не супраць – можна няблага зарабіць. Выеду адсюль не пазней за 20 верасня, калі прымуць у ВТВН, каб паспець яшчэ з'ездзіць да цябе.

Хутчэй за ўсё мяне не прымуць, тады... мы будзем жыць разам. Уладэк, а для мяне гэта ўсё. У Маскве мне начальнік паштовага аддзялення сказаў, што распіску аб тым, што я не атрымала 75 р., накіруюць у Архангельск. Вось усё, што я ведаю на гэтую тэму.

Ты пішаш, што атрымаў пасылку з рэчамі, а з харчам? Няўжо яна згубілася? Галошы ты занясі ў краму і памянай. Тата носіць № 43, і я яму купіла № 12, але ж ты таксама носіш № 43, дык чаму яны табе вялікія? Памянай іх абавязкова.

Дзе ты абедает? Толькі кажы шчыра!

Учора намалявала першы каўнерык, вельмі прыгожы атрымаўся. Калі яго не прададуць за 3 р. 50 к., пакіну сабе. Мама займаецца ўпарадкаваннем майго гардэроба. Паабтрапалася я крыху.

Пішу я часцей – праз дзень ці два. Канчаю. Цалую цябе ўсяго, ўсяго. Лашчу і баўлюся з табой.

Любы мой, адзіны.

Міля

Ліст № 17

12 верасня 1931 г.

Ах ты мярзотны, ах ты гадкі, брыдкі парсючок! Гэта так ты кахаеш сваю жонку? За месяц – 2 лісты, а потым абяцаеш пісаць ужо кожны дзень!

Перш за ўсё: я насамрэч не магу без цябе жыць і жыву зараз толькі табою: як мы будзем жыць зімой, што мне тут назапасіць, бо трэба ж мне паказаць сябе сапраўднай гаспадыняй.

Пішу зусім не тое, што просіцца з душы і што я старанна заглушаю. Я проста вар'яцею ад думак аб табе.

Ты не можаш, ды і не захочаш сабе ўявіць, колькі я перажыла, пакуль не было ад цябе лістоў, а затым – калі атрымала ад цябе 2-і ліст... Для мяне стала відавочна: ты за месяц амаль зусім разлюбіў мяне і пісаў толькі з праз пачуццё доўгу.

Зараз я нават не магу знайсці адпаведных слоў, каб выказаць усе мае перажыванні.

Шалёны боль ад таго, бо я не заслужыла за сваё каханне такога стаўлення з твайго боку. Даруй мне, але ведаеш, калі было занадта цяжка, я напісала тваёй маме. У гэтым лісце я падзялілася з ёй усімі разбітымі марамі аб нашым жыцці зімой, якімі я тут жыву, і многімі іншымі. Яна, верагодна, пачула мяне, зразумела. Бо душа рвалася ад болю, а ты, як высветлілася, гартаваў характар (ці, можа, што іншае, цяпер мне ўсё роўна, раз ты мяне любіш).

Мне нічога не заставалася, як паслаць табе тэлеграму, каб высветліць: арыштаваны ты ці проста вырашыў скончыць са сваімі глупствамі і не пісаць.

Але вось я атрымала ад цябе 2-і ліст, які прынёс мне яшчэ больш болю, але затое я была шалёна рада, што ты здаровы і ўсё ў цябе больш-менш добра.

Я працую ў Наркамземе статыстыкам, атрымліваю 130 рублёў, потым амаль кожны дзень хаджу на вячэрнія заняткі з 6 да 11–12 гадзін вечара. Хочацца што-небудзь назапасіць, каб нам лепш жылося зімой. Пра залічэнне мяне ў ВНУ я і не думаю! Можна сказаць упэўнена, што мяне не прымуць, ну і чорт з ім! (Прабач за такі выраз). Бо я кахаю цябе шалёна, усёй душой, сэрцам, усім целам...

Добра! Працягваю.

Мне трэба было ісці на аборт. Лекары ў Чырвоным Крыжы мяне агледзелі і дазволілі зрабіць. Паклалі мяне ў палату і на наступны дзень прызначылі на стол.

Калі я прыйшла ў аперацыйную, мяне ўрач адразу папярэдзіў, што будзе вельмі балюча, бо рэдка каму робяць падчас першай цяжарнасці аборт. Што я перажыла за гэтыя пяць хвілін, апісаць немагчыма. Скажаць, што было неверагодна, пякельна балюча – гэта занадта мала. Калі б гэта доўжылася хаця б яшчэ адну хвіліну, я страціла б прытомнасць, бо крычаць я не магла, а мармытала ўсякую лухту.

Мяне прывезлі ў палату (і, як потым мне казалі), усе ахнулі: такі быў рэзкі кантраст. Павялі ружовую, а прывялі белае палатно. Праз пару гадзін мне стала лягчэй, а яшчэ праз 2 гадзіны я выдатна паабедала, а наступнай раніцай, г. зн. учора, у 12 гадзін мяне выпісалі і далі мне бюлетэнь да 17/IX 31 г.

Зараз я адчуваю сябе вельмі добра. Крывацёку няма. Нягледзячы на тое, што ў мяне было складаней за ўсіх, мяне толькі адну выпісалі – бо маім здароўем можна надзяліць

яшчэ 10 чалавек. Пасля абарту ў палату прыйшла доктар, наша суседка, і прынесла ад мамы ліст ад цябе, дзе ты ўжо называеш мяне «каханай» жоначкай і абяцаеш пісаць кожны дзень. Я думаю, што ў маім хуткім выздараўленні адыграў вялізную ролю гэты ліст.

Ляжачы ў палаце, я пачула масу жыццёвых трагедый жанчын. Я гаварыла, што ў мяне муж не такі, а ў душы я зусім не была ўпэўненая. Але ліст – ён усё зноў аднавіў. Уладэк, мой каханы, адзіны родны мой, вер, што ўсё, што толькі ёсць ува мне самага добрага, – усё гэта я аддаю табе і прашу з твайго боку таго ж. Ты нават не ўяўляеш, як я сумую па табе, як чакаю – не дачакаюся 1-га кастрычніка, каб зноў расправіць крылы і паляцець да цябе.

Дарэчы! Не ўздумай высылаць мне грошы на дарогу, у мяне яны ўжо ёсць – я іх зарабіла сама.

Яшчэ пра грошы. Атрымала ад цябе 100 рублёў і спачатку разлавалася: ты ж цяпер сам без капейкі, але потым – не. Справа ў тым, што з'явілася магчымасць пашыць табе касцюм. Каштаваць гэта будзе 60 рублёў. Матэрыял вельмі добры, гэта па знаёмстве для таты. Акрамя таго, з гэтых грошай 20–25 рублёў пойдзе табе на валёнкi. Потым тата хоча дастаць мне валёнкi з калошамі і кароткую шубку, а на галаву – цёплую шапку. Эх, і заживём мы з табою!

Але лепш не загадваць, а то ведаеш, як хутка рушацца ўсе надзеі.

У Архангельску абавязкова паступлю ў тую музычную школу, а практыкавацца дзе знайду.

Дарэчы: слухачы ў захапленні ад маёй музыкі, асабліва тата і мама. Кажуць, што я зрабіла вялікі крок наперад. Хаця я гэта таксама бачу, мяне тое здзіўляе, бо я ўсё лета не грала, акрамя таго, тут у дзень іграю хвілін 20, не больш

(вось табе б я іграла і спявала гадзіны дзве, пакуль не надакучыла б слухаць). Пра спевы я ўжо не кажу.

8-га былі мамыны імяніны, былі госці, і тата ззяў ад гонару (а ты б, напэўна, ад злосці, але прабач мяне за гэта). Прыеду, так ужо дзе-небудзь табе і паспяваю, і пайграю.

Канчаю. Паслязаўтра напішу яшчэ. Напрыканцы дазволь яшчэ раз прызнацца табе ў каханні. Уладэк, любі сваю Мілечку, не засмучай. Бо ёй ад гэтага так шалёна балюча.

Цалую моцна, каханы, лашчу майго дарагога паголенага мужанечку.

З каханнем навечна
Мілюська

Тата і мама моцна цалуюць.

А я яшчэ мільён разоў... Тану ў тваіх дарагіх любых абдымках, і ты мяне цалуеш і пяшчотна лашчыш.

Папярэджваю: стомішся чытаць! Але нічога, трымайся!

Ліст № 18

16 верасня 1931 г.

Дарагі Уладэк!

Атрымала сёння адразу 2 лісты і паштоўку. У сваю чаргу адказваю на яе па-нямецку. Чым я горшая за цябе? Ты, можа, падумаеш: «Нічога сабе? самаўпэўненасць!» Са свайго боку адказваю – падобна, што і так.

Прачытала твае лісты, і на душы асадак. Але ведаеш, я нават здзівілася: ён хутка, як кажуць, «змыўся».

Справа выглядае даволі проста. Я табе пачынаю менш падабацца, ты баішся, што я амяшчанюся, а такой ты мяне кахаць не будзеш. Гэта ўсё я цудоўна ведаю. У тваіх думках праносіцца, што я ўжо не хачу вучыцца, што я ўжо жыву з табой і займаюся кулінарыяй (папросту хатняя гаспадыня) і задаволеная гэтым. Ты глыбока памыляешся. Тысячу разоў не! Я шалёна хачу вучыцца, я мару пра гэта! І я даб'юся, якім заўгодна коштам!

Хай я буду працаваць на заводзе, і яшчэ не адзін год. Але вучыцца я буду, як бы там ні было, пры гэтым альбо ў Маскве, альбо ў Ленінградзе, ці яшчэ дзе-небудзь у буйным цэнтры, але не ў Алматы.

Нават мае тата і мама, нягледзячы на ўсю іхнюю любоў і жаданне, каб я вучылася і жыла з імі, у адзін голас запытэставалі супраць майго жадання вучыцца ў Алматы. Бо трэба ведаць, што тут за навука і што за атмасфера. Кратка: студэнты сельгасінстытута за мінулы год прайшлі ўсяго 1 семестр замест 4-х, бо яны 6 месяцаў правялі на

палях, затым 3 месяцы на практыцы, а за астатні час прайшлі 1 семестр. Зараз усе з'язджаюць на баваўняную кампанію на 2 месяцы. Многія адтуль не вернуцца зусім, бо лютуе жудасная эпідэмія.

Пра атмасферу і казаць няма чаго. Не прайшло б і пары месяцаў, як я б вылецела, бо не змаўчала б.

Мяне трохі здзіўляе, што ты мог разглядаць такі варыянт. Ну, гэта, вядома, глупства!

Наконт харчу ты можаш нічога не казаць. Я ўсё роўна зраблю маленькі запас. Ён мне з такім жа поспехам спатрэбіцца ў Маскве, калі я не паеду да цябе. Пачастую тады сваім печывам Франка і Адэлю, і яны, напэўна, не будуць так крытычна ставіцца да маёй кулінарыі.

Наконт Наркамзема. Уладэк, зразумей, што сядзець без справы я не магу. Я хачу працаваць у любым выпадку. Мне прыемна, калі я бачу, што прыношу карысць. Я не стамілася і ні пра які адпачынак не думаю. Грошы ў разлік не ідуць.

Працаваць у Наркамземе мне вельмі прыемна. Стаўленне да мяне ва ўсяго атачэння самае найлепшае. Калі я сказала, што паступаю часова, то Філатаў, цяперашні начальнік Планавага сектара, вельмі шкадаваў і ўсё жартуе, што прымусова мяне замацуе.

Са старых супрацоўнікаў у Планава-эканамічным адзін толькі Філатаў. Файзаў працуе ў камітэце пры Саўнаркаме, Пірлік у «Каўчуканосе», Бірдзін у кармавым сектары Наркамзема, Герынг – намеснік начальніка сектара тэхнічных культур. Тарасаў, Шастаў, Корсакаў, Рэзнікаў, Бальмонт – усе раз'ехаліся.

У Планавым сектары цяпер адны маладыя эканамісты, якія нядаўна скончылі ВНУ. Усе нікчэмныя, акрамя аднаго – Баранава. Нягледзячы на тое, што ён яшчэ хлапчук, усе

кажуць, што ён вельмі разумны і здольны. Працуе дзень і ноч. Не так даўно мне прапаноўвалі перайсці ў сектар жывёлагадоўлі і застацца там працаваць статыстыкам. Але я з жахам гляджу на такую магчымасць.

Я ні ў якім разе не застануся ў Алматы і ўсё намаганні прыкладу, каб выцягнуць адсюль тату і маму. Ты будзеш смяцца з мяне. Памятаеш, як ты казаў, што я прыеду ў Алматы і буду яго ганіць, а Архангельск хваліць. Так, я сапраўды лаюся на Алматы, але не натхняюся Архангельскам. Абое рабое! Чакаць асаблівых дазволаў на прыезд ад цябе не буду.

Наконт майго выезду. Не пазней за 1 кастрычніка я выеду ў Маскву, а там пагляджу – паеду да цябе ці не. Уладэк дарагі, давай будзем шчырыя: табе ж не так ужо і хочацца, каб я прыязджала да цябе? Чаму, калі я рвуся да цябе, ты раптам так холадна адхіляеш мяне?

Ах, Уладэк! Слова гонару, усё гэта глупства. Ведаеш, родны, я адчуваю сябе такой маладой, столькі ўва мне сіл, энергіі. Так хочацца ўстаць, пацягнуцца, зайсціся весялосцю, смехам і закрычаць: «Эх! Колькі яшчэ можна жыць, колькі можна яшчэ вучыцца, колькі можна яшчэ бачыць, ездзіць, чытаць!».

Я кожны дзень устаю роўна а 7-й гадзіне, апранаюся, мыюся, разам з таткам іду на заняткі, вяртаюся, пасля абеду саджуся граць, а потым чытаю, чытаю запоем. Ах, каб ты ведаў, колькі цікавых кніг! Зараз чытаю: адзін германскі камуніст піша пра Амерыку. Цудоўная кніга, столькі цікавага. Шкада, што ты не можаш прачытаць. Мама са мной сварыцца, што я з ёй не гавару, а ўсё за кніжкай.

Хадзіць няма куды. Была адзін раз з наркамземаўцамі ў садку Крайкама, глядзела карціну «Свята святога Іоргена».

Я яе ўжо бачыла ў Маскве. Вось і ўсё мае наведванні грамадскіх месцаў. За апошні час часта, амаль кожны дзень, хадзіла на вячэрнія заняткі. Але мама ўзбунтавалася. Заўтра пайду на працу, хаця бюлетэнь у мяне да паслязаўтра.

Між іншым, навіна: Поля заўтра з'езджае, у нас ужо 2-і дзень новая. Кабета даволі добрая, пажылая, усё сваё жыццё была хатняй работніцай. Я вучу яе, як абыходзіцца з мамай.

Ты, відаць, вельмі заняты і табе няма калі пісаць лісты. Таму можаш пісаць 1 раз у 5 дзён. Гэта мяне задаволіць на ўсё 100%, і акрамя таго, як ты сам выказаўся, пазбавіць мяне патрэбы праглынаць сурагат тваёй лухты. Хаця асабіста я не лічу так.

Уладэк! Бываюць розныя выпадкі. У жыцці чаго не пабачыш, чаго не пачуеш і не прачытаеш.

Monsieur Rytvinski! Grand merci за тое, што без мяне «ўсё ж такі пуста ў жыцці». Яшчэ б! Мілька яшчэ пакажа сябе!

Дачакацца б вучобы і заканчэння ВНУ. А тады, калі я буду моцна стаяць на сваіх абедзвюх нагах, незалежная, тады можа дадаць і спевы, «яны знітоўваюць, вабяць, клічуць, слухаць іх – асалода».

Зноў праца, а потым узнагарода. Столькі наперадзе, што дух займае. Эх, і папрацую ж я!

Прачытала нядаўна кнігу, і яна на мяне моцна паўплывала, я яшчэ больш узбадзёрылася. 18 гадоў – гэта яшчэ так мала, а наперадзе так шмат! Хочацца нешта спяваць, крычаць на ўсё горла, але баюся, а то сарву голас.

Я працягваю руку табе, мой муж, таварыш і сябра! Хуткась і націск – любімы лозунг тых, хто кахае, у тым ліку і мяне.

Цалую, твая Міля

Мой родны, каханы, бадай, навекі!

Ліст № 20

20 верасня 1931 г.

Дарагі, родны Уладэк! Прыйшла са «Скатавода». Дома мяне чакаў твой ліст.

Ах! Любы мой, як даўно я не мела ад цябе такіх лістоў, як я згаладалася па іх. Твае словы «мая каханая», «мая жаданая» гучаць для мяне як дзівосная, чароўная музыка. Божа! Ты мяне кахаеш, якое шчасце! Дарагі, адзіны мой, што я перажываю – гэтага не апісаць.

Штодня я вяртаюся вечарам. Калі іду праз парк ці па вуліцах, аблямаваных двайным шэрагам дрэў, свеціць месяц, дзівоснае паветра, і то тут, то там сустракаюцца парачкі. Якія яны шчаслівыя! Як яны цешацца блізкасцю і каханнем адзін аднаго... такія дзівосныя вечары. Адчуваецца інтымнасць у кожным руху... І мая душа разрываецца ад тугі, так шалёна хочацца, каб мы песцілі адзін аднаго, цалавалі. Шалёна хочацца пагрузіцца ў гэтую дурманлівую бездань кахання. Маё сонейка, мая радасць, маё каханне – ніколі я так не кахала цябе, як цяпер. Маё каханне ўсё большае. І для мяне будзе кашмарам страціць калі-небудзь цябе!

Божухна, ты не можаш сабе ўявіць, колькі я за апошні час бачыла людзей з іх «цудоўнымі» якасцямі. І вось, параўноўваючы іх з табой, маё каханне пераходзіць у глыбокую пашану.

Але стоп... Не-не, далёка не заходзіць і здолець Уладэка захаваць для сябе на ўсё жыццё. Такім чынам, падводзім вынік: ты мая ўласнасць. Ты, вядома, супраць, і пярэчыш. Але гэта ўжо мая справа прыняць ці не прыняць.

Сёння раніцай адаслала табе татаў плашч пасылкай. Баюся, што ён табе не спатрэбіцца.

Уладэк! Ты пішаш, што купіў сінтаксіс. Ведаеш, мой каханы, нешта мне здаецца, што няшмат прыйдзецца табе праходзіць аднаму. Бадай, нам удваіх куды будзе цікавей, бо я больш за цябе пакутую ад адсутнасці якіх бы то ні было знакаў прыпынку (альбо «распінання», як я кажу).

Цяпер пра справу. Ты пішаш, што ніяк нельга знайсці жылы куток. З гэтага я раблю выснову, што ты баішся майго прыезду, каб не апынуцца на вуліцы. Дарагі мой, я прашу цябе дазволіць мне толькі спыніцца ў цябе спачатку, а потым я знайду сабе жыллё ў каго-небудзь, рублёў за 30. Гэтыя грошы мне тата заўсёды вышле, варта мне шапнуць яму пра гэта пару слоў. У крайнім выпадку знойдзем на Саломбале */раён Архангельска – рэд/*. Галоўнае – не губляць надзеі.

З ВНУ пакуль што нічога не вядома.

Адзіная мая асалода – гэта кавуны.

Тата паабяцаў, што дастане для цябе валёнкi. Я свае старыя падшыю, калі больш нічога не дастанем. Купіла сабачую скурку, падробка пад малпу – 16 рублёў, на старую маю шубку, я яе яшчэ нармальна праношу гэтую зіму.

Уладэк! Цяпер пра найважнейшае. Маё сонейка, дарагі мой, напішы ліст ва УЦВК да Кастрычніцкіх урачыстасцяў. У гэты час заўсёды бываюць амністыі. Такія людзі, як ты, патрэбныя. Прашу цябе, пачуй маю просьбу, бо ты толькі падумай, каб ты быў бы вольны... І тады ты мог бы па ўласным жаданні працаваць у Маскве, ці ў Архангельску, калі б захацеў.

Мой родны, ненаглядны, сумую без цябе, бо кахаю, хачу ўсю душу выняць і аддаць для цябе. Ах, як хочацца ўсё кінуць і паехаць да цябе!

Тата загрузаны работай па складанні генеральнага плана па электрыфікацыі.

У нас жа тут ва ўсіх установах складаюцца кантрольныя лічбы на 1932 год. Працы таксама па горла. Пасяўныя плошчы ўжо тры разы перарабляліся. З пагалоўем жывёлы таксама справы дрэнныя. Статыстыкаў добрых амаль няма, а тыя, што ёсць, ведаеш, малапісьменныя, якія не ўмеюць лічыць ні на арыфмометры, ні вусна. Ты можаш сабе ўявіць, што гэта за статыстыкі! Таму я належу да ліку добрых першаразрадных, а такіх вельмі мала. Спецыялістаў па жывёлагадоўлі ўсяго толькі адзін чалавек.

Усю працу, якую павінен рабіць цэлы аддзел, валяць на нас. І мы блукаем у цемры.

Калі канчаюцца заняткі, то я з упэўненасцю магу заявіць, што на пытанне «колькі будзе 2x2?» адкажу «5» ці нешта ў гэтым родзе. Пакуль іду дадому, адпачываю.

Нядаўна Баранаў (наш эканаміст) даў мне дзве справы і загадаў скласці план па культурах і сенакосе. Прышлося, вядома, чытаць усе матэрыялы, зводкі раёнаў, тэлеграмы, каб скласці патрэбныя планы. Мне гэтая праца вельмі спадабалася. У «Скатаводзе» робім таксама амаль тое самае, што і ў Наркамземе.

20-га, г. зн. сёння, Тактабаеў выязджае з Масквы ў Алматы. Таму Філатаў спяшаецца хутчэй выехаць адсюль у Маскву з кантрольнымі лічбамі. 23-га ён з Гусевай, яго жонкай, з'язджаюць. Яна вучыцца ў Сельгасінстытуце, два дні як прыехала з Петрапаўлаўска з практыкі. Яна вельмі змянілася да горшага. Не ведаю, ці была яна стрыжанай пры

табе, але яе аблік вельмі перамяніўся: папаўнела і стала такая сабе, пад агульны шаблон. Раней яна вылучалася з усіх, такая сціплая. Паўлавіч з яе прыездам акрыяў. Я ім у душы страшэнна зайздошчу.

Міля

Ліст № 22

27 верасня 1931 г.

Дарагое, любімае сонейка! Як сумна, што столькі часу ты сядзіш без маіх лістоў. Але, дарагі мой, у гэтым вінаваты толькі ты, бо не магла ж я пісаць, не маючы ад цябе лістоў і ўяўляючы сабе, што цябе ўжо няма ў Крайвыканкаме і ты знаходзішся ў тым вялікім белым доме па Пралеткульта, ці мо нават дзе-небудзь далёка ад Архангельска.

Ты пішаш, што табе, акрамя майго кахання, больш нічога не трэба. Мой родны, ты яго маеш і заўсёды, заўсёды будзеш мець. Мне ж патрэбна тваё каханне і вышэйшая адукацыя. Больш нічога не трэба. Але калі б мне прапанавалі альбо тваё каханне, альбо ўсё астатняе, уключаючы ВНУ, то я нават не мільённай долі секунды не вагалася б у выбары першага.

Уладэк, мой адзіны, жаданы, каханы, я так стамілася сумаваць па табе, такая туга, так шалёна хочацца абняць цябе і цалаваць. Ах, якой радаснай будзе нашая сустрэча!

Я абдыму цябе за шыю моцна-моцна і прыціснуся да цябе! Ах, якое гэта асалода! Як гэта жудасна прыемна! А потым вечарочкам... ноччу... зноў перажыць асалоду ласак! Божухна! Я буду цябе цалаваць! Для мяне здаецца цяпер гэта чымсьці немагчымым...

Міленькі мой, залаценькі, прыгожанькі (уяўляю цябе без валасоў), як хочацца хутчэй, хутчэй зноў пад'язджаць да Архангельска. З заміраннем сэрца выйсці з вагона і шукаць цябе вачыма, а потым павіснуць у цябе на шыі. Так! Ужо як прыеду, так зноў на цябе зацягнецца «шлюбны хамут».

Арбузаў паехаў у камандзіроўку ў Петрапаўлаўск на завод. Я дала яму 30 рублёў на валёнкі для цябе, і ён даў слова мне і тату, што абавязкова дастане і вышле табе. Спадзяюся, ты не будзеш без валёнак. Плашч ты, напэўна, атрымаў, толькі не ведаю, ці спатрэбіцца ён табе. Мне папраўляюць старую шубу, і я буду ў ёй хадзіць кожны дзень, а ў досе */дóха, гатунак верхняй вопраткі – рэд/* – у больш экстравагантных выпадках.

Філатаў з'ехаў у Маскву на адпачынак на 3 месяцы. Яго замяшчае Баранаў. Планаваў сектар проста развальваецца: адны сышлі ў адпачынак, іншыя «хварэюць», а трэція зусім не прыходзяць на працу (гэта я кажу пра спецыялістаў).

Галоўнае тое, што ўсё гэта пасля ад'езду Філатава. Калі Тактабаеў прыедзе, ён, напэўна, дасць добры прачуханец Авілаву за тое, што ён адпусціў Філатава, і верне яго. Пірлік часова працуе ў нас. Папова – жонка эканаміста Фёдарова – неўзабаве будзе мець альбо сына, альбо дачку.

Не вельмі даўно ў наш сектар паступіў адзін высланы з Масквы – эканаміст. І вось я параўноўваю яго становішча з тваім. Перш за ўсё, ён мае права на пакой, і Наркамзем даў яму яго. Затым у Наркамземе арганізуюць выдатныя абеды і сняданкі. Тое і другое ён можа браць у неабмежаванай колькасці.

Уладэк! Я да цябе зноў са старым апытаннем. Мілы мой, ты павінен абавязкова зараз жа напісаць ва УЦВК. У нас тут амаль усе справы высланых зноў пераглядаюцца ў Маскве, і многія вяртаюцца ў родныя мясціны да сваіх сем'яў. Няўжо табе не хочацца ў красавіку расправіць свае крылы вольнай птушкі? Бо ты ж так марыш пра гэта! Бо гэтая зіма праляціць так хутка. Удваіх мы хутка скаратаем яе. А там... наперадзе шчасце свабодных вольных людзей. Магчымасць

паехаць куды заўгодна. Ах, якая гэта дзівосная мара! І мара гэтая можа ажыццявіцца. Чаму б не напісаць, не паспрабаваць? Я яшчэ раз цябе проста малю – напішы, Уладэк, зрабі гэта дзеля нашага кахання.

Канчаю. Хутка ісці ў Наркамзем, ужо 8 гадзін раніцы.

Пакрываю ласкамі цябе. Моцна прыціскаюся да цябе і шапчу: «Мой каханы, маё шчасце, мая радасць, пакажы, як ты кахаеш мяне!»

Маё ж каханне, спадар, у Ваших ног!

Міля

17 чэрвеня 1933 г.

Маё дарагое, любімае сонейка! Ты цяпер зноў пачынаеш адмоўчацца. Зноў будзе паўтарацца ранейшае. Я буду табе пісаць, ты будзеш маўчаць, а потым наадварот. Будзь больш разважлівым і пішы больш акуратна.

Нарэшце ў нас надышло цёплае надвор'е. Ва ўсіх пачынаюцца канікулы, а я працягваю займацца, бо, відаць, мы ўсё лета будзем вучыцца.

Я з такім задавальненнем мару аб адпачынку, так хочацца пакупацца, пазагараць на сонцы «з кніжачкай». А самым заветным шчасцем было б ляжаць на сонейку побач з табою. Ах, мой любімы, ненаглядны Уладэк, як мы б тут маглі правесці цудоўна лета: такая маса стадыёнаў з воднымі станцыямі і пляжамі, столькі лодак. Мільён разоў з вуснаў зрываецца пытанне: «Чаму так жорстка абышлося з намі жыццё?» Бо я магла б быць такой шчаслівай, поўнай сонца і радасці, мець свой пастаянны сямейны куток. Якім усё гэта здаецца боскім шчасцем! Такая маса людзей карыстаецца гэтым, не цэнячы таго зусім.

Уладзюша! Напішы мне, ці ёсць хоць найменшая надзея на вызваленне ўвосень? Я буду маліць Бога аб тым, каб ён паслаў табе больш радасцяў у тваім жыцці, каб злучыў нас нарэшце. Мой дарагі, бясконца любімы, я чакаю, каб абняць цябе за шыю моцна-моцна і шапнуць: «Цяпер мы ўжо больш ніколі не расстанемся, будзем ствараць свой сямейны агмень». Божа, Божа, пашлі нам больш шчасця!

У мяне сёння здарылася вялікае няшчасце – я згубіла хлебныя карткі (сваю і татаву) і кааператыўную кніжку. Награвалася я ўволю, нават не пайшла на заняткі.

Вось такое жыццё – з-за трох фунтаў хлеба прыходзіш у стан жудаснага адчаю.

Заўтра выхадны дзень, а мне трэба ехаць працаваць на агарод – на нашу прыгарадную гаспадарку ад прадпрыемства. Вось табе і адпачынак!

Проста туга бярэ. Музыкай зусім не выпадае займацца. Спевамі таксама. Толькі англійская мова і праца.

Нядаўна чытала Новікава-Прыбоя «Уцёкі». Вельмі добрая кніга. Змест: Цусімскі бой паміж рускай і японскай марскімі эскадрамі ў 1904 годзе. Жудасныя карціны бою глыбока мене ўразілі.

Чытаць атымоўваецца вельмі мала. Толькі ўрыўкамі – у трамваі ды ў цягніку. Тата з камандзіроўкі не вярнуўся. Напішы мне наступнае: дзе зараз Франэк і што ён робіць? Дзе Стасік і Таццяна? Як здароўе тваёй мамы, ці паправілася яна канчаткова? Вучыцца ці працуе Адэля? Дзе ты сам працуеш? Як з кватэрай? Ці атрымаў пасылку, якую табе паслала мама? Як моцна кахаеш мяне? Пра апошнія напішы пабольш.

Божухна, як шалёна хочацца адчуваць сябе ў тваіх абдымках, падставіць твар тваім гарачым пацалункам і прыціснуцца да цябе ўсім целам, каб адчуць такія цудоўныя салодкія імгненні, калі ўсё цела здрыгаецца ў салодкай млявасці. Ах, Уладэк, Уладэк... Я не магу пісаць гэта простымі словамі, яны на паперы здаюцца вульгарнымі, але гарача закаханы чалавек іх заўсёды ўсім сэрцам зразумее і адчуе ў ім водгук у адказ.

«Ах, тыя дзіўныя імгненні,

Ніколі мне іх не забыць!»

Уладэк, любы мой, ці адчуваеш ты, як цягнецца да цябе ўся мая істота ў палкім жаданні?..

Твая назаўсёды,
Міля

6 ліпеня 1933 г.

Уладэк!

Гэты ліст будзе маім апошнім, калі ты таго пажадаеш, г. зн. не адкажаш мне.

Хачу хаця б у апошні раз сказаць, што ты за чалавек, хоць гэта і не навіна.

Ты хлусіў, калі казаў, што хочаш, каб я з'ехала і жыла ў лепшых умовах з мамай і татам, што твая душа будзе спакайнейшай. Нічога падобнага! Ты эгаіст, які імкнецца зрабіць так, каб толькі табе было добра, каб я была з табой. (Чытаючы гэтыя радкі, ты, верагодна, будзеш іранічна ўсміхацца).

Я з'ехала. Лісты ад цябе былі занадта рэдкімі для закаханага чалавека. З гэтым я мірылася. Але далей твой характар яшчэ больш дае пра сябе знаць... Ты маўчыш, я невядома што думаю, але працягваю пісаць, ад цябе – ані гуку. Я часова стаўлю кропку ў сваіх лістах у чаканні, калі ты падасі вестачку. Памятай, што сэрца маё поўнае кахання да цябе, што ніхто для мяне на свеце не існуе, акрамя цябе. Раптам на мяне пасыпаліся ад цябе лісты, ці ледзь не па дзве тэлеграмы ў дзень, з папрокамі, са сцвярджэннямі, што я, безумоўна, не кахаю цябе і г. д.

Уся мая істота абуралася супраць такіх здагадак. Я табе пішу, а ў адказ... Зноў ані гуку.

Не, дарагі Уладэк! Хопіць гэтых трагікамедый. Я ў апошні раз кажу табе: альбо ты мне кахаючы муж, які не здзекуецца з пачуццяў іншага чалавека, а я табе – закаханая жонка, сяброўка жыцця, альбо – канец!

У маім жыцці няма абсалютна ніякіх радасцяў. На вытворчасці грызуць, дома – альбо спіш, альбо займаешся.

Вось усё задавальненне. Бо ніхто не паверыць, што, жывучы 6 месяцаў у Маскве, я нікуды не схадзіла.

Сапраўды, я, відаць, зусім стала падобная на крата, які баіцца пакінуць сваю нару. Уладэк! Зразумей, як я часта думаю: вось каб ты быў, мы б цяпер з табой пайшлі ў суседні з намі лес, купацца, загараць на сонцы, а без цябе не хочацца, не цягне нікуды. Бо ў цябе ж ёсць сэрца, і ты павінен разумець, што мяне не цягне нікуды без цябе.

Ах! Уладэк, мо і я раблю нешта не так, але ты глыбока пашкадуеш калі-небудзь, што сам не пажадаў мяне. Магчыма, гэта я глыбока памыляюся, калі думаю, што твае апошнія лісты былі поўныя страху з твайго боку страціць мяне. Але, Уладэк, ты ж моцна і глыбока кахаў мяне, колькі разоў ты мне казаў, што я твая першая і апошняя любоў, чаму ж ты так адносішся да мяне, прымушаеш мяне так глыбока пакутаваць, чым я заслужыла?

Маё каханне з табою.

Моцна цалую цябе на развітанне, бо кахаю цябе.

Ад цябе залежыць, ці будзе гэта мой апошні ліст да цябе ці не.

Уся твая непадзельна, Міля

1 жніўня 1933 г.

Дарагое, любае золатка!

Няўжо ты мяне забыў і не хочаш напісаць нават пару ласкавых слоў?

Не, я ніяк не магу у гэта паверыць. Разумееш, уся мая істота паўстае супраць гэтага меркавання. Пасля той любові, якой ты мяне кахаў, немагчыма, каб яна бясследна знікла. Уладэк, тут нешта іншае! Мо мае лісты не даходзяць да цябе? Мо цябе няма ў Архангельску? Дзе ты працуеш? Як жывеш? Мо табе няма чаго есці? Мо ты хворы?

На ўсе гэтыя жудасныя пытанні – маўчанне. Як жа быць? Ах, мой любы, мой родны, адзіны! Малю Бога, каб нічога гэтага не было. Мой добры, ненаглядны, сэрца баліць, што я ўсё ж такі не магу вырашыцца кінуць вытворчасць і родных ды паехаць да цябе, абняць, прылашчыць і дапамагчы табе ў тваёй адзіноце.

Уладэк! Прабач мне гэта. Мімаволі думаеш, што да лістапада засталася ўжо няшмат. Я хачу напісаць табе пратое, што я жыву працоўным жыццём і зусім не забаўляюся. Потым, калі будзем разам, тады павяселімся і возьмем сваё ад жыцця. 17-га жніўня я паступаю на рабфак пры інстытуце замежных моў. Ні секунды ў мяне няма вольнай. Усе выхадныя дні таксама займаюся.

Калі паступлю, то, напэўна, не буду працаваць. Я аб гэтым папрасіла тату, і ён пагадзіўся. Тады навярстаю музыку.

Уладэк, за гэты час я вельмі шмат думала і стала больш сур'ёзнай. У маіх думках ты заўсёды стаіш на першым месцы. У мяне цяпер велізарнае жаданне займацца і

працаваць над сабой. Пастараюся быць у інтэлектуальным плане адпаведнай парай табе. Цяпер перачытваю ўсе пастановы. І калі сустракаюцца якія-небудзь цяжкасці, то шкадую, што цябе няма. Ты так добра заўсёды ведаў бягучую палітыку.

Дапамагаю часам тату рыхтаваць даклады па гісторыі партыі. Ён займаецца ў гэтым гуртку. Яго нават прэміравалі кнігай «Гісторыя партыі» Папова ў добрым пераплёце.

Пра сваю вытворчасць пісаць не буду. Бачу шмат добрага, але не менш дрэннага. У нас ідзе чыстка партыі. Я выступіла як брыгадзір. Маё выступленне было сустрэта вялікім ухваленнем з боку рабочых і было адзначана нават самімі членамі па чыстцы.

Я адчуваю, што паступова авалодваю мовай і змагу выліваць свае думкі ў звязны праўдзівы аповед, не пазбаўлены мо нават пэўнай мастацкасці і гумару. Усё гэта мяне вельмі цешыць. Я згадваю з усмешкай, як ты рабіў свае даклады, вывяргаючы ў секунду ледзь не цэлую тысячу слоў.

Я разбалбаталася. Канчаю. Гэты ліст пашлю заказным. Калі адрасат выбыў, то прышлюць назад, і такім чынам я што-небудзь даведаюся пра цябе.

Цалую цябе гарача, як кахаю, мой бясконца любы.

Твая Мілуша

Для мяне ты заўсёды будзеш любым!

6 жніўня 1933 г.

Ну што ж, мой мужанечка!

Дазвольце вас трошкі пажурыць. Учора быў атрыманы Ваш ліст. Высветлілася, што вы сябе адчуваеце цудоўна, у вашым сэрцы квітнее райскі сад і г. д. Ну, а ў маім за гэты час нічога не квітнела, акрамя думкі, што з табою здарылася нешта сур'ёзнае, ад чаго ты за два месяцы не напісаў ані радка.

Уладэк, чорт ведае што ў нас за адносіны з табою! Іншыя жывуць, у іх жыцці таксама бывае шмат гора, але яны ўсё ж так не робяць. Павер, што калі я табе не пішу ў адказ на тваё маўчанне, то гэта зусім не род помсты, а проста я не ведаю, дзе ты і як ставішся да мяне.

Бо табе хапае найменшай падставы, каб ты ўжо быў гатовы змяніць сваё меркаванне пра мяне. Як гэта ні сумна, але мне даводзіцца канстатаваць той факт, што ты мне ў маім жыцці прынёс больш засмучэння, чым радасці, у той час як ад цябе залежала і залежыць паменшыць іх, ці нават зусім зліквідаваць.

Такім чынам, давай у апошні раз адрэгулюем гэтае пытанне. Калі ў цябе дрэнны настрой, купі паштоўку і напішы, што не хочацца пісаць з-за настрою, і ўсё. Я буду прынамсі спакойная, змагу табе напісаць і пастарацца развясць тугу.

Уладэк, ты мяне папярэдзіў. Я хацела сама табе напісаць і папрасіць, каб ты мне напісаў, як пачаць хадайнічаць наконт твайго вызвалення. Я баюся толькі таго, што мне скажуць, што засталася няшмат да заканчэння тэрміну, але я скажу пра тое, што вельмі затрымліваюць выдачу дакументаў. У

найбліжэйшы вольны дзень пайду. Прыкладу ўсе намаганні, каб хутчэй убачыць цябе вольным грамадзянінам.

Уладэк, мне здаецца, што першы час пасля вызвалення ты павінен папрацаваць дзе-небудзь у іншым горадзе, хаця б у Гомелі, і толькі потым прыехаць у Маскву. Гэта трэба дзеля таго, каб можна было атрымаць тут пашпарт. Улічы, што тут атрымліваюць пашпарт толькі тыя, хто мае жылую плошчу. У нас хутка яе не будзе, бо канчаецца дагавор. Толькі калі ў нас будзе кватэра, у якую нам дазваляць прапісацца на пастаяннае месца жыхарства, ты можаш прыехаць назаўжды. Ты не знаёмы з усімі тымі перашкодамі, якія перажываюць ахвотныя атрымаць пашпарт. Але будзем спадзявацца, што ўсё будзе так, як мы гэтага жадаем.

Уладэк! Адпачынку мне не даюць, бо ў нас цяпер ідзе выпуск падручнікаў да навучальнага года, і рабочыя ўсе загружаныя. Рыхтавацца на рабфак мне вельмі цяжка, бо зусім няма часу.

Уладэк, хачу сказаць табе, што маё каханне да цябе глыбока ўвайшло ў мяне, яго цяжка будзе адтуль вырваць.

Міля

8 жніўня 1933 г.

Мой бясконца родны, гарача каханы!

Сёння атрымала твой ліст ад 5/VIII. Уладэк, золатка маё, я не ведаю, што за хвароба – неўрастэнія. Ты пішаш, што гэта жудасная хвароба. Дарагі мой, пастарайся зрабіць усё, што можна, каб яе не было.

Уладзечка, ужо няшмат засталася да нашай сустрэчы, тры месяцы – гэта не такі ўжо вялікі тэрмін. Нашае жыццё будзе шчаслівым, таму што мы моцна кахаем адзін аднаго, таму што мы маладыя і таму што перад намі яшчэ бездзянь жыцця. Толькі ніякіх «галавакружэнняў ад поспехаў»! Памятай, што пашпарт атрымаць вельмі цяжка, таму я цяпер буду паціху распытваць. Можна ўладкавацца дзенебудзь паблізу ад Масквы, вёрст за 100, дзе няма пашпартоў. Мы можам усе выхадныя праводзіць разам, гэта ўжо будзе маленькай раскошай, а потым... Уладэк! Я адчуваю ў сабе шмат сіл і энергіі і буду за сваё шчасце змагацца моцна. Таму і ты павінен не адставаць ад «сваёй ненагляднай».

Разочак я цяпер цябе моцна пацалую ў вусны, каб у тваіх вачах шчаслівы агеньчык заскакаў. Уладэк, я шчаслівая, што ў мяне ёсць такі кахаючы сябар, а я кахаю цябе да страты прытомнасці. Калі ласка, не здзіўляйся, я проста цяпер толькі табою живу. Усю ноч ты са мной, я цябе лашчу, цалую, абдымаю і толькі раніцай, калі прачынаюся, то расстаюся з табою да наступнай ночы.

Я вельмі рада, што ты ўхваляеш мой выбар рабфака. Вучыцца ў мяне велізарнейшае жаданне – гэта другая мая

страсць пасля кахання да цябе. Я цяпер як апантаная, не адыходжу ад кніг.

Мяне захапляе, як Сталін трапна, ярка і ў той жа час проста для разумення гаворыць. Я чытаю з вялікім задавальненнем. Абклалася ўся кнігамі. Але мой каханы, як хочацца хутчэй абняць і прыціснуць тваю галаву да свайго сэрца.

Надвор'е ў нас жудаснае, холад, дождж – сапраўдная восень.

У гэтым годзе мы зусім не бачылі лета. Днямі хачу пайсці па грыбы з маміным вучнем і яго маці. У тыпаграфіі ў мяне ёсць прыхільнікі. Сярод іх адзін яўрэй, павінен быў скончыць інстытут журналістыкі, але яго выключылі ў траўні і паслалі на вытворчасць. У ліпені павінен быў скончыць. Раней працаваў рэдактарам. Вельмі развіты і ў некаторых адносінах нагадвае цябе. Для мяне на ўсім свеце існуеш толькі ты, адзіны, а таму я цябе кахаю... кахаю.

Ну, давай на развітанне руку, Уладэк. Мне хочацца тваіх ласак шалёна.

Твая Мілуша

22 жніўня 1933 г.

Мой каханы, ненаглядны Уладэк!

У камісіі прыватных амністый у мяне заяву не прынялі і сказалі, што разглядаць не будуць, бо засталася 2,5 месяцы да заканчэння тэрміну. Трэба было падаваць раней. Акрамя таго, сказалі, што хадайнічаць я магу толькі тады, калі пасля заканчэння тэрміну ты атрымаеш «мінус» /абмежаванне на пражыванне – рэд/, калі ж не, то ты проста прыедзеш у Маскву і атрымаеш пашпарт.

Я не ведаю, як табе апісаць мае пачуцці. Толькі на душы ляжыць каменем цяжар віны перад табою. Ах, Уладэк, павер, мне вельмі цяжка, бо я не менш за цябе хачу сумеснага шчаслівага жыцця. «Трэба было падаваць раней!» – нейкі горкі папрок, які я глыбока адчуваю. Вось дык паказала на справе каханне!

Уладэк, я не апраўдваюся і ўсведамляю, што глыбока вінаватая, але мне ад гэтага не лягчэй. Калі ты дашлеш даведку аб сваёй хваробе, то я паспрабую патрапіць да Сольца на прыём, калі ён прыедзе. Калі я сказала, што дакументы затрымліваюць, часам па паўгода, то мне адказалі: «Мы дапамагчы нічым не можам». І маю заяву нават не захацелі чытаць. Цяпер усе спадзяванні на тое, каб табе не далі «мінус», не ведаю, ад каго гэта залежыць? Ад мясцовых органаў ці ад цэнтральных?

Уладэк, можа, што-небудзь дастанеш праз сваю працу ў Крайзу ці ад Гіза, каб потым лягчэй было хадайнічаць, у выпадку, калі ты атрымаеш «мінус»? Магчыма, ведаючы, што ты добра працаваў, табе дадуць без «мінуса».

Я неяк не магу нават сабраць думкі, калі падумаю, што засталася толькі 2 месяцы і 10 дзён да заканчэння тэрміну. Проста не верыцца. 7-га верасня споўніцца 3 гады нашага «шчаслівага сумеснага» жыцця. Тры гады. Колькі перажыта, адчута, колькі разбітых ідэалаў дзяўчыны, якая ўступае ў жыццё, як змяніліся ейныя погляды на шмат што і як яна сама змянілася. Так, жыццё – кепская штука. Лепш не нараджацца для такога жыцця (Уладэк, гэта хвіліна песімізму).

Ах! Хутчэй, хутчэй бы ты быў са мною, і ўсё б павярнулася ў адваротны бок. Дарагі, любы, мне здаецца, лепш за цябе ніхто не можа зразумець мяне (ні тата, ні мама) і здолець паўплываць, сусцешыць, прылашчыць. Хочацца цябе, тваіх задушэўных ласкавых слоў.

Мяне прэміравалі ў тыпаграфіі за працу 40 рублямі. Затое калегі мяне ўжо не любяць за гэтую ўдарную працу і карыстаюцца кожнай нагодай, каб уджаліць. Трэба кожнаму чалавеку быць шаблонным, пад агульны стандарт, тады, магчыма, ён зможа пазбегнуць гэтых змяіных укусаў.

З 1-га верасня для мяне пачнецца квартал вялікага выпрабавання і стомы. Па-першае – вытворчасць кожны дзень з 7-й раніцы да 3-й, па-другое – з 6-й вечара да 11-й заняткі на курсах англійскага, і па-трэцяе – музыка і спевы. У выніку я змагу спаць толькі 4–5 гадзін.

Кінуць вытворчасць я не магу, таму што хадайнічаць работніцы значна лепш, а па-другое – патрэбны яшчэ невялікі стаж. Так што мне трэба назапашвацца энергіяй і энтузіязмам, каб пераадолець гэтыя перашкоды.

Уладэк! Мама сказала, каб ты ўсе рэчы прадаў і забраў толькі адзенне. Я табе вышлю чамадан. Кнігі, напэўна, давядзецца забіць у скрыню і паслаць няспешна. Як доўга

будуць цягнуцца гэтыя апошнія 2 месяцы! Кожная хвіліна набліжае тое імгненне, калі ты мяне палоніш у свае абдымкі і я пачую, як тваё сэрца б'ецца ва ўнісон з маім. Вядома, я буду не толькі слухаць! Але і пацалую, мабыць, крышачку прылашчу!

Днямі пайду рабіць аперацыю на горла. Трэба выдаліць гланды, а то яны вельмі часта ствараюць падставу да захворванняў горла. Думаю, што голас не прападзе. Цяпер я зусім не спяваю і не цікаўлюся спевамі. Калі ты прыедзеш, я буду спяваць для цябе з велізарным задавальненнем.

Аляксандра Мікалаеўна сказала пра маё музіцыраванне, што яно моцна змянілася, ёй вельмі спадабалася тушэ і выкананне ў сэнсе выразнасці. Гэта нядзіўна, бо я стала больш дасведчанай, калі так можна выразіцца.

Тата 2 дні жудасна хварэў, верагодна, атруціўся ў сталоўцы. Мы ўсе моцна перапужаліся. Сёння пайшоў на службу, стала лепш.

Нядаўна прачытала добрую кнігу Дзюма «Жаночая вайна»; паплакала над ёй як след, але потым згадала, што гэта было ў далёкія часы. Цяпер, калі зара цывілізацыі і цуды тэхнікі змянілі ўсе прылады вытворчасці і метады працы, то людзі, хоць і не сталі менш жорсткімі, але прыкрываюць сваю жорсткасць дасканалымі спосабамі.

Не ведаю, ці зразумеў ты маю думку, ужо вельмі я яе карава выказала.

Канчаю. Цалую цябе моцна. Каханы мой, адзіны, хутчэй абдымі і прыцісні да сваіх грудзей жоначку!

Прыязджай хутчэй.

Міля

30 красавіка 1934 г.

Мой каханы, ненаглядны вандроўнік! Маё любое сонейка, дзе ты зараз? Што робіш? Ці згадваеш сваю жонку, якая цябе кахае моцна-моцна і так сумуе па табе?

Уладэк! Гэты год мне было вельмі сумна без цябе, але памятай, што гэта будзе наша апошня з табою разлука, затым мы больш не будзем расставацца і будзем шчаслівыя.

Ад цябе пакуль ні гуку. Ад мамы атрымала толькі сёння першыя два лісты адразу. Ну, у нас тут у Гомелі шмат навін, буду пісаць усё па чарзе.

Па-першае, я займаюся на курсах падрыхтоўкі ў Інстытут. Для цябе будзе нечаканасцю, калі я табе напішу, што займаюся разам з Адэляй у адной групе. Справа ў тым, што спачатку была толькі адна група, а потым вырашылі арганізаваць яшчэ, і Лёля ўзяла Адэліны дакументы і зрабіла так, што яе прынялі. Мы праходзім толькі матэматыку, фізіку і адзін раз у пяцідзёнку грамадазнаўства. Я займаюся даволі прыстойна, але Адэля не зусім, таму што яна працуе і ёй няма калі.

А кінуць працу яна баіцца, таму што зараз у Гомелі вельмі кепска з хлебам. Пагаворваюць, што «Белгандаль» закрываюць. Мама ўстае ў 4 гадзіны раніцы, каб дастаць 1 кг чорнага хлеба. Праўда, па белы чаргі амаль ніякай няма.

Акрамя таго, Адэля баіцца кінуць працу яшчэ і таму, што раптам так здарыцца, што яна не вытрымае экзаменаў у Інстытут, тады яна застанецца без працы. Маё меркаванне такое: ёй неабходна кінуць працу і як-небудзь пражыць на тыя грошы, што будзеш прысылаць ты. Напішы, што ты думаеш з гэтай нагоды.

Цяпер пра Стася і Таццяну. 20-га прыехаў вялікі Стась са сваёй сям’ёй, а сёння мы праводзілі іх, толькі без малога Стася, які зараз сядзіць на маім крэсле і церабіць мяне, кажучы: «Тётя Мія, я ацу пісінкі». Ён кажа: «Дай я напішу пісьмо». Ах, Уладэк! Які выдатны хлапчук. Ён мяне вельмі любіць, а Адэлю не, таму што яна ўсё яго павучае, а я з ім ганяюся конікамі.

Ну, пра вялікага Стася. Спачатку пра яго планы на будучыню. Яны з’ехалі ў адпачынак з Шымборскага з Таццянай і больш туды не вернуцца. Яны едуць на Далёкую Поўнач, пункт іхняга будучага знаходжання недалёка ад Ванкарэма. Стасік ужо падпісаў дагавор на 2 гады. Ён едзе лекарам, а Таня – акушэркай. Малы Стасюня застаецца ў нас. Яны будуць ехаць 2 месяцы. Будуць ехаць Японскім морам міма Японіі. Тані было вельмі цяжка расставацца з сынам.

Міля

Зорачка мая дарагая, не забывай мяне і пішы часцей. Бо гэта адзіная радасць у маім жыцці. Уладзюша, мой родны! Цалую і лашчу. Уладэк, хутчэй прыезджай!

Адэля і мама моцна цябе цалуюць. Прыезджай хутчэй. Будзем есці яблыкі і сваволіць.

7 чэрвеня 1934 г.

Мой ненаглядны, каханы, адзіны! Золатка маё, мужанечка мой нарачоны! Невядома дзе ты бытуеш, і чаму гэта ад цябе ні слыху ні духу няма? Напэўна, цябе прычаравалі ашхабадскія туркменкі, і ты зусім забыўся пра сваю «адзіную» жоначку, якая грызе граніт навукі, каб у будучыні стварылася цесная і неразрыўная спайка паміж мужам-аграномам і жонкай-інжынерам па с/г машынах.

Калі ласка, не смейся, бо ты мяне вельмі засмучаеш тым, што маўчыш. Я атрымала ад цябе 2 паштоўкі і 2 лісты (адзін з Масквы, другі з дарогі). Табе я пішу другі ліст, але не ведаю, ці атрымаеш ты яго, бо я не маю твайго дакладнага адраса.

Што новага ў нас? Мама цэлымі днямі працуе ці ў агародзе, ці дома, а начамі прастойвае ў Белгандлі за хлебам. У Гомелі з хлебам вельмі цяжка, бо амаль ва ўсіх утрыманцаў аднялі хлеб, таму ствараюцца такія велізарныя чэргі, што даводзіцца ісці ў краму ў 2 гадзіны ночы.

Мы з Адэляй адзін раз хадзілі. Потым паспалі толькі 1,5 гадзіны і хадзілі ўвесь дзень, як сонныя мухі.

Адэля працуе, вельмі мала займаецца ці амаль не займаецца (хаця, па-мойму, яна ўсё ж такі мае трохі вольнага часу, працуючы толькі 6 гадзін і ідучы на курсы ў палову сёмага вечара, але гэта паміж намі), настроі ў яе ўсё тыя ж, гэта значыць, што яна не паступіць у Інстытут, бо ў яе няма часу займацца, не вытрымае экзамены. Я б вельмі хацела, каб яна кінула працу. Можна быць, тады ў яе было б больш энтузіязму працаваць. У класе пакуль адказвала слаба.

Цяпер пра тваю жонку Мілю, калі гэта цябе цікавіць. Папершае, яна ўжо стала «маці», і ў яе выдатны 2,5-гадовы сыночак Стасік, які восенню будзе мець бацьку, калі ён вернецца з Каракумскай экспедыцыі.

Цяпер пра вучобу Мілі, пра яе настроі і планы на будучыню. Вучоба ў яе ідзе даволі добра (гэта таму, што яна не хоча сябе хваліць), па матэматыцы, па фізіцы і грамадазнаўстве займаецца ў класе цалкам прыстойна, але вось з'явілася хімія, а яна ні ражна не ведае, ёй давядзецца моцна паднаціснуць.

Акрамя гэтага, у яе ўжо ёсць грамадская нагрузка: яна член рэдкалегіі курсаў падрыхтоўкі ў ВНУ.

Пра яе настроі. Настроі ў яе добрыя. У думках пра Маскву і Ашхабад яна з яшчэ большым энтузіязмам бярэцца за заняткі, каб хутчэй ляцеў час да восені. Жыццё ў Гомелі ёй падабаецца, і яна не думае з'язджаць з яго.

Цяпер пра яе планы. Тут можна вельмі шмат спісаць паперы і патраціць часу, бо яны грандыёзныя, а ў агульным зводзяцца да аднаго: да радаснага жыцця разам з каханым Уладэкам.

Сонейка маё, радасць мая, каханы, якая я буду шчаслівая, калі нарэшце ты прыедзеш і мы ўладкуем сваё гняздзечка. Мамачы маёй таксама будзе вельмі добра тут, бо яна не будзе сябе адчуваць самотнай. Яна ўжо піша, што будзе песціць Стасіка ды чытаць яму казкі. А калі ў нас будзе свой кроўны сынка ці донечка, то яна зусім будзе шчаслівая, а пра нас і казаць не даводзіцца.

Уладзечка! Прабач мяне, што я закрану матэрыяльны бок. У мамы, відаць, грошай не багата, бо цяпер на яе ўтрыманні яшчэ і Стасік. Тыя 85 рублёў, што я ёй дала, калі прыехала, напэўна, ужо скончыліся даўно. Таму, як толькі атрымаеш

грошы, калі ласка, перавядзі мне «частачку» з тых грошай, каб даць маме на гаспадарку. Яшчэ раз прабач за гэта «лірычнае» адступленне.

Беларускую мову я ведаю /курсівам дадзены выразы, якія Міля паспрабавала напісаць па-беларуску, з захаваннем аўтарскага правапісу/ даволі добра. Таму яшчэ раз «подкресліваю» што восенню мы будзем жыць вельмі добра.

Цалую цябе бясконцую колькасць разоў (ты не злічыш) моцна-моцна і лашчу, як у дні нашага мядовага месяца.

Твая жонка

Вяршыня Дарасуна
9 жніўня 1936 г.

Уладэк!

На днях атрымала ад мамы ліст, дзе яна піша, што атрымала ад цябе віншавальную тэлеграму ў дзень майго нараджэння. Ёй прынеслі яе з канторы. Вялікі дзякуй за памяць пра мяне!

У нашым хатнім жыцці адбыліся пэўныя змены. Перш за ўсё, мы жывём на іншай кватэры: Пяскоўская, 29. Тата больш не працуе ў Тыфлісе. Ён адкамандзіраваны Масквой і накіраваны на працу на Далёкі Усход у Вяршыню Дарасуна, дзе я зараз заканчваю свае летнія інстытуцкія канікулы.

Мы з мамай і Поляй жывём у Тыфлісе, куды тата вернецца праз 2 гады, пасля заканчэння тэрміну дагавора.

Мае справы ідуць някепска. Зараз я перайшла на 3-і курс Механічнага аддзялення Закаўказскага Індустрыяльнага Інстытута. Маю званне стаханаўца і знаходжуся ў спісе славурых асоб факультэта, бо за ўсю маю вучобу ў Інстытуце мела толькі адну тройку па грузінскай мове, а астатнія ўсе пяцёркі.

Калі ласка, не падумай, што я вельмі паразумнела ці стала вельмі стараннай. Зусім не! Гэта проста таму, што тут адзнакі не такая строгія. Мае гомельскія чацвёркі былі б усе тут пяцёркамі. Вось і ўсё! Трэба адзначыць, што займаюся я з вялікім задавальненнем. Зараз, жывучы тут у таты, праходжу асобную дысцыпліну, электратэхніку, хачу здаць восенню, каб зімой было больш вольнага часу, бо гэты прадмет у нас будзе сесійным.

Усё вучуся, вучуся, а ўсё роўна дурніцай памру.

У тэхнікуме па спевах мае справы вельмі добрыя. Маю гадавую адзнаку 5, затое ўсякія тэорыі, сальфеджыя зусім не здавала, не паспела. Давядзецца гэты хвост ліквідаваць восенню. У тэхнікуме я таксама перайшла на 3-і курс. Выкладчыца ўгаворвала кінучь Інстытут і заняцца выключна голасам. Але ў душы я ёй сказала: «Кіньце гэтыя штучкі!».

Па спевах я моцна рушыла наперад, і голас развіўся, і нашмат глыбейшымі сталі спевы.

І, нарэшце, апошняя навіна: я не на жарт пачала захапляцца спортам. Як гэта ні смешна, якраз тымі дысцыплінамі, якімі лепш за ўсё можна займацца ў Расіі, а не ў Тыфлісе. Зімой ездзіла ў грузінскую «Швейцарыю» – Бакур’яны на паўтара месяца на горналыжную станцыю. У выніку атрымала расцяжэнне абедзвюх ног, вывіх пальца на правай руцэ і першае месца на Усегрузінскіх спаборніцтвах па «слаламе».

Ездзіла я з нашай камандай ад Інстытута. Жылі ў доме адпачынку, прывезла шмат фота, цудоўныя лыжы (падарунак) і шмат уражанняў. На «лячэнне» атрымала ад Інстытута 200 рублёў і прэмію ад ВСФК у 150 р. Адным словам, спорт – выгадная рэч.

Другі мой улюбёны спорт – гэта плаванне. Пачала трэніравацца ў гэтым годзе ў басейне, таму што ў Куры немагчыма з-за бруду і хуткага цячэння. Усё маё папярэдняе плаванне было лухтой, і да яго я прасякнулася поўнай пагардай. Пачала вывучаць стыль «кроль» і «кроль на спіне». У гарадскіх тыфліскіх спаборніцтвах па «кролі на спіне» ўзяла першае месца.

30-га чэрвеня наша каманда, у складзе ўсіх відаў спорту, паехала ў Маскву на спартакіяду навучальных устаноў

Наркамцяжпрама. Тут па плаванні я пацярпела поўнае фіяска – апошнія месцы былі мае. Хадзіла, як у ваду апушчаная, засмучаная, а потым прайшло, і добры настрой вярнуўся разам з жаданнем трэніравацца і дамагчыся поспеху.

Але куды там! Тут у таты нават лужы няма, вадавоз возіць ваду, так што можна залезці толькі ў бочку. Уся мая надзея на Батум, куды я паеду ад таты ў дом адпачынку – прэмія за вучобу. Пасля спартакіяды на дзвятыя суткі прыкаціла да таты, дзе займаюся і чытаю. Вось і ўсе мае навіны.

Зараз зірнула на стол і ўбачыла лекцыі па англійскай мове. Забыла напісаць. Вырашыла згадаць даўніну і займаюся зараз у Маскоўскім Інстытуце Завочнага Навучання на англійскім аддзяленні. Як бачыш, не сяджу без справы.

Як ты жывеш, зусім не ўяўляю. Увогуле, як вы ўсе, у тым ліку маленькі Стасюня? Ён, напэўна, цяпер стаў зусім вялікім. Сваювольнік таксама, напэўна, як старэйшы Стась. Як Таццяна, Стась, Франэк, Адэля, мама? Мо ты цяпер завешся пан-прафесар? Цікава, якую штуку згуляў з табой лёс? Вясёлую ці не?

Я, баючыся старасці, хадзіла на стадыён і бегала там кіламетры па чатыры, потым кінула. Вырашыла, што лепш працаваць мазгамі, чым нагамі.

Баюся надакучыць. Справа ў тым, што калі ёсць пра што напісаць, не ламаючы галаву, то яно і пішацца. Але досыць!

З прывітаннем, Міля

P.S. Выбачай, што ў такім канверце. Гэта самаробны. Тут іншых няма.